

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин ім. Б. Д.
Гаврилишина
Кафедра міжнародної економіки

ГАРАСИМ Людмила-Марія Романівна

ГЛОБАЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ КРИЗИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА
МІЖНАРОДНУ ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ

спеціальність 051 «Економіка»

освітньо-наукова програма - «Міжнародна економіка»

випускна кваліфікаційна робота за освітнім ступенем «магістр»

Виконала студентка

групи ЕМЕм-21

Гарасим Людмила-Марія Романівна

Науковий керівник

д.е.н., професор

Лизун М.В.

Випускну кваліфікаційну роботу

допущено до захисту

«__» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

Тернопіль - 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1	7
ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ГЛОБАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ КРИЗ	7
1.1. Сутність економічних криз та їхній вплив на міжнародну економічну безпеку.....	7
1.2. Класифікація кризових явищ.....	11
1.3. Фактори, що впливають на виникнення та розвиток глобальних економічних криз	15
Висновки до розділу 1	19
РОЗДІЛ 2	21
ДОСЛІДЖЕННЯ ГЛОБАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ КРИЗ ТА ЇХ ВПЛИВУ НА МІЖНАРОДНУ ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ	21
2.1. Характеристика глобальних економічних криз та їх наслідків на світову економіку	21
2.2. Аналіз кризових явищ в економіці України та їх вплив на міжнародну економічну безпеку	25
2.3. Досвід країн щодо імплементації заходів протидії економічним кризам	35
Висновки до розділу 2	40
РОЗДІЛ 3	42
СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ ПРОТИДІЇ ЕКОНОМІЧНИМ КРИЗАМ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ.....	42
3.1. Інструменти протидії економічних криз в контексті забезпечення міжнародної економічної безпеки	42
3.2. Механізми протидії та управління кризовими явищами в Україні	47
Висновки до 3 розділу	57
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	62

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Світова економіка завжди була супроводжена хвилями процвітання, випробуваннями та відновленнями. Великі фінансові крахи, економічні рецесії та економічні кризи стали неодмінною частиною економічного життя кожної країни та глобальної спільноти. І вже не раз ми були свідками, як такі кризи руйнують економічну стабільність, викликають соціальну напругу, змінюють політичні уряди та переписують економічну карту світу.

Актуальність теми дослідження глобальних економічних криз полягає в їх здатності впливати на міжнародну економічну безпеку та стабільність. Такі кризи можуть призводити до різкого зниження економічного зростання, погіршення життєвих стандартів, підвищення соціальної напруги та навіть змін у глобальних політичних альянсах. З огляду на сучасні глобальні виклики, розуміння механізмів криз і їхніх наслідків є ключовим для формування ефективних стратегій запобігання та подолання кризових ситуацій. Це дослідження дозволяє не лише зрозуміти, як кризи впливають на економічну безпеку, але й розробити рекомендації для зміцнення стійкості економічних систем.

Глобальні економічні кризи відзначаються своєю здатністю створювати системні ризики, які можуть загрожувати стабільності міжнародної економіки. В умовах глобалізації та взаємозв'язку економік одна криза може швидко розповсюджуватися, впливаючи на численні країни та регіони. Важливість вивчення цих криз полягає у необхідності розуміння їхнього впливу на міжнародну економічну безпеку, соціальні системи і політичні структури. Адже кризи можуть викликати не лише економічні проблеми, а й посилювати соціальні нерівності, спровокувати політичні конфлікти та змінювати глобальні економічні структури.

Різні підходи до розуміння і вирішення економічних криз запропонували такі вчені: Карл Маркс, Джон Мейнард, Кейнс Йозеф Шумпетер, Фрідман, Хайман Мінські і їхні теорії досі впливають на економічну політику багатьох країн.

Метою роботи є розвиток теоретико-методичних основ дослідження причин і наслідків глобальних економічних криз та вдосконалення підходів для розробки механізмів їх контролю. Сьогодні, в умовах взаємозалежності економік, які перетинають кордони та взаємодіють на світовому ринку, питання фінансової стійкості та стабільності стають актуальнішими, ніж будь-коли.

Завдання дослідження визначають напрямки досягнення поставленої мети. Основними завданнями кваліфікаційної роботи є:

- дослідити сутність глобальних економічних криз та з їхнім впливом на міжнародну економічну безпеку;
- дослідити класифікацію криз;
- проаналізувати фактори, які впливають на виникнення та розвиток глобальних економічних криз;
- проаналізувати характеристику та наслідки глобальних економічних криз;
- проаналізувати кризові явища в економіці України та їх вплив на міжнародну економічну безпеку;
- дослідити досвід країн щодо імплементації заходів протидії економічним кризам;
- визначити інструменти протидії економічних криз в контексті забезпечення міжнародної економічної безпеки;
- розробити механізмів протидії та управління кризовими явищами в Україні.

Об'єктом дослідження є глобальні економічні кризи та їх вплив на міжнародну економічну безпеку, що охоплює економічні процеси, явища та механізми, які сприяють або негативно впливають на стабільність і розвиток міжнародних економічних відносин.

Предметом дослідження є причини виникнення глобальних економічних криз; механізми розвитку кризових явищ у світовій економіці; наслідки глобальних економічних криз для окремих держав, регіонів та світової економіки загалом; вплив криз на основні показники міжнародної економічної безпеки; оцінка ризиків, що виникають у процесі економічної дестабілізації; шляхи мінімізації негативних наслідків та механізми протидії криз для забезпечення стійкості міжнародної економічної системи.

Методи дослідження. Теоретичну основу цього дослідження складають основні принципи сучасної економічної науки та міжнародної економіки, а також наукові роботи вітчизняних і зарубіжних учених, що досліджують глобальні економічні кризи. У процесі роботи були використані загальнонаукові та спеціалізовані методи дослідження, такі як: методи індукції та дедукції, логічний метод (для визначення основних характеристик глобальних економічних криз, вивчення їхніх причин та наслідків); історичний метод і метод порівняльного аналізу (для ретроспективного аналізу розвитку глобальних економічних криз); метод наукової абстракції і системний підхід (для визначення ключових каталізаторів і обґрунтування основних макроекономічних показників глобальних економічних криз); структурно-функціональний метод, метод узагальнення, методи економіко-математичного моделювання (для розробки моделі моніторингу виникнення глобальних економічних криз методи аналізу, синтезу, екстраполяції, статистичні методи, а також методи графічного та факторного аналізу (для практичного тестування моделі моніторингу виникнення глобальних економічних криз))).

Інформаційна база написання магістерської роботи служать: офіційні звіти та аналітичні публікації міжнародних економічних організацій, зокрема таких, як ООН, українські та зарубіжні статистичні збірники, закони України, постанови кабінету Міністрів України, експертні оцінки, Інтернет ресурси, навчальні збірники, аналітичні та прикладні праці українських та зарубіжних вчених.

Наукова новизна визначення системи інструментів протидії економічним кризам та розробка механізмів протидії та управління кризовими явищами в Україні.

Практична значущість отриманих результаті. Значущість полягає в тестуванні моделі моніторингу виникнення глобальних економічних криз шляхом впровадження контрольних точок макроекономічних індикаторів на прикладі кількох розвинених країн та країн, що розвиваються. Це дозволило визначити найбільш ймовірні джерела розвитку та поширення економічної кризи. У рамках цієї теми розвинуто науково-методичні підходи до формування системи попередження глобальних економічних криз, удосконаливши модель моніторингу виникнення глобальних економічних криз. Цю модель було апробовано на вибірці країн з різних регіонів світу, які мають найбільшу питому вагу у світовому ВВП та різні типи соціально-економічних систем, для оцінки ймовірності розвитку економічних криз.

Апробація результатів дослідження та власні публікації.

Гарасим Л.-М. Р. Безпекова складова соціально-економічного розвитку країн світу в умовах глобальних економічних криз. *Особливості інтеграції країн у світовий економічний та політико-правовий простір*: матеріали X міжнародної науково-практичної конференції. 15 груд. 2023 р. М. Київ, 2023. С. 23-25.

Гарасим Л.-М. Р., Матушик Р.А. Економічні відносини між ЄС та іншими світовими економіками під час глобальних криз. Інтеграція наукових знань та інновацій для сталого розвитку суспільства в умовах глобальних викликів: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 19 лист. 2024 р. М. Кременчук, 2024. С. 46-47.

Обсяг та структура магістерської роботи. Основний текст магістерської викладений на 59 сторінках та містить 5 таблиць і 5 рисунків. Список використаних джерел налічує 85 позицій.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ГЛОБАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ КРИЗ

1.1. Сутність економічних криз та їхній вплив на міжнародну економічну безпеку

У сучасному світі кризи є невід'ємною частиною соціально-економічного та політичного життя. Вони можуть мати різні форми та виникати з різних причин, що робить їх аналіз та класифікацію важливим аспектом для розуміння та ефективного управління кризовими ситуаціями. Класифікація криз дозволяє систематизувати знання про їхні різновиди, виявити спільні риси та відмінності, а також розробити стратегії для їх попередження та подолання.

Глобальні економічні кризи стають тестом для динамічної та постійно розвиваючої світової економіки. Їхні наслідки можуть бути складними та далекосяжними, і тому їх дослідження важливо для розуміння сучасних викликів та можливих шляхів подолання цих викликів.

Економічні кризи досліджували багато економістів, кожен із яких пропонував власне бачення причин, наслідків і способів подолання криз.

Карл Маркс вважав економічні кризи невід'ємною частиною капіталістичної системи [12]. На його думку, кризи виникають через надвиробництво товарів і нестачу платоспроможного попиту. Він стверджував, що капіталістична система схильна до циклічних криз, оскільки підприємці збільшують виробництво для отримання прибутку, що в кінцевому результаті призводить до надлишкових товарів, падіння цін і кризи.

Джон Мейнард Кейнс запропонував модель антициклічної економічної політики [33], яка спрямована на пом'якшення економічних криз через державне втручання. Він вважав, що держава повинна стимулювати попит у періоди рецесій, збільшуючи державні витрати і знижуючи податки, щоб зменшити

безробіття та підтримати економіку. Його теорії лягли в основу кейнсіанської економіки і стали фундаментом для багатьох антикризових заходів у 20 столітті.

Йозеф Шумпетер вважав, що кризи — це частина процесу «творчого руйнування» [13], коли застарілі структури руйнуються, а на їх місці з'являються нові інноваційні галузі. Він бачив кризи як періоди очищення економіки, що дозволяє ресурсам перерозподілятися на користь ефективніших підприємств і технологій.

Фрідман розробив монетарну теорію кризи [22], згідно з якою ключовим фактором економічних коливань є коливання в грошовій масі. Він вважав, що кризи часто спричинені помилковою грошовою політикою центральних банків. Фрідман рекомендував стабільний та контрольований ріст грошової маси як спосіб уникнення циклічних коливань.

Хайман Мінські розробив гіпотезу фінансової нестабільності [5], яка пояснює, як економічні бум-періоди можуть перетворюватися на кризи через накопичення боргів. За Мінські, у періоди економічного піднесення інвестори стають більш ризиковими, що призводить до бульбашок на фінансових ринках і наступного краху.

Ці вчені запропонували різні підходи до розуміння і вирішення економічних криз, і їхні теорії досі впливають на економічну політику багатьох країн.

Економічні кризи є невід'ємною частиною світової економічної системи і мають здатність значно змінювати напрямки розвитку країн та глобальної економіки в цілому. Ці кризи характеризуються раптовими змінами економічних показників, як-от різке скорочення виробництва, падіння рівня зайнятості, масове знецінення активів, фінансова нестабільність та порушення торговельних відносин. У різні періоди історії економічні кризи ставали переломними моментами, спричиняючи структурні зрушення, соціальні потрясіння, а також впливали на політичні відносини та міжнародні інтеграційні процеси.

Сучасна економіка є настільки глобалізованою, що кризові явища в окремих країнах здатні швидко поширюватися на інші економіки, призводячи до каскадних ефектів та масштабних фінансових потрясінь. Так, під час глобальної фінансової кризи 2008 року нестабільність фінансових ринків у США швидко поширилася на інші країни [9], викликавши хвилю банкрутств банків, падіння ринків і значні економічні труднощі в усьому світі. Подібним чином, європейська боргова криза загрожувала цілісності Євросоюзу, що ще раз підтвердило високий рівень взаємозалежності національних економік у глобалізованому світі.

Економічні кризи не лише ставлять під загрозу економічний добробут окремих країн, а й безпосередньо впливають на міжнародну економічну безпеку. Кризи порушують фінансову стабільність, що може призвести до відтоку капіталу, падіння валют, обмеження доступу до фінансових ресурсів для окремих країн. Це посилює вразливість економік, особливо тих, які залежать від зовнішнього фінансування або мають високий рівень зовнішнього боргу [30]. Крім того, кризи викликають соціальні проблеми, такі як зростання безробіття, зниження рівня життя та поглиблення нерівності, що може підвищувати політичну нестабільність і навіть провокувати соціальні конфлікти. Такі процеси можуть підсилити внутрішні та зовнішні загрози для економічної стабільності, особливо у країнах, де інститути стабільності не є достатньо розвиненими.

Економічні кризи є багатовимірним явищем, яке виходить за рамки окремих країн і дедалі частіше впливає на стабільність міжнародної економіки. Вони спричиняють порушення фінансових ринків, скорочення міжнародної торгівлі, зменшення інвестиційної активності та поглиблюють соціальні проблеми. Кризи можуть підривати довіру до економічних інститутів, сприяти зростанню протекціонізму і, як наслідок, послаблювати економічну співпрацю між країнами [51]. Це збільшує ризики регіональних і навіть глобальних кризових ланцюгових реакцій, які ставлять під загрозу загальну міжнародну економічну безпеку.

Загрози від економічних криз виходять за межі суто економічної площини, породжуючи соціальні та політичні проблеми, які підсилюють внутрішню напруженість у суспільствах, викликають невдоволення населення та можуть сприяти політичній нестабільності. У деяких випадках кризи навіть стають каталізатором змін політичного режиму [18], що особливо небезпечно для країн, які не мають розвинених інститутів стабільності. Таким чином, економічна криза в одній країні може провокувати ефект доміно, який негативно позначається на сусідніх країнах і створює глобальну нестабільність.

Крім того, у відповідь на економічні потрясіння країни нерідко вдаються до посилення протекціоністських заходів, що знижує рівень міжнародної торгівлі та обмежує економічну інтеграцію. Втрата координації між країнами підриває глобальні економічні структури, що існували десятиліттями, і ускладнює взаємодію у сфері торгівлі, фінансів та технологій [51]. В умовах економічної кризи національні уряди часто намагаються захищати власні інтереси, але це не завжди приводить до позитивних результатів. Іноді такі заходи тільки посилюють кризові явища, послаблюючи глобальну економічну систему, в якій стабільність однієї країни все більше залежить від стабільності інших.

Забезпечення міжнародної економічної безпеки вимагає від світової спільноти комплексних, скоординованих зусиль. Міжнародні організації, такі як Міжнародний валютний фонд, Світовий банк та Світова організація торгівлі [56], відіграють критично важливу роль у підтримці економічної стабільності, оскільки вони можуть надавати фінансову підтримку, сприяти економічним реформам і допомагати країнам реагувати на виклики глобалізації. Колективне реагування на економічні кризи, розробка інструментів запобігання, а також ефективні механізми відновлення є невід'ємною частиною забезпечення стабільності світової економіки.

У сучасному глобалізованому світі економічні кризи нагадують про важливість міжнародної співпраці та інтеграції. Тільки через взаємодію, зусилля

зі зміцнення фінансової стійкості, ефективного регулювання міжнародної торгівлі та підтримку розвитку країн можна створити систему, здатну протистояти глобальним викликам.

1.2. Класифікація кризових явищ

Класифікація криз є спробою систематизувати ці складні явища, визначити їх ключові характеристики та розробити стратегії реагування, які б допомогли мінімізувати негативні наслідки для індивідів, організацій та держав. В цьому контексті, розуміння різних типів криз та їх потенційного впливу є критично важливим для підготовки до непередбачуваних обставин та забезпечення стійкості у викликах, що постають перед нами.

Класифікація криз важлива для того, щоб не лише краще розуміти їх природу та механізми, але й ефективно реагувати на них і уникати подібних ситуацій у майбутньому (табл. 1.1).

Таблиця 1.1.

Класифікаційні ознаки світових економічно-фінансових криз

Класифікаційна ознака	Тип фінансової кризи
Рівень міжнародних економічних відносин	Міжнародний Наднаціональний
Збурюючі фактори	Політичні Економічні Грошово-фінансові Технологічні Глобалізаційні
Охоплення грошово-фінансової системи	Загальні Кредитні Банківської системи Валютні

	Фондові Бюджетні Боргові
--	--------------------------------

Примітка. Джерело [35]

Також економічні кризові явища можна класифікувати за іншими критеріями, включаючи їхнє походження, тривалість, масштаб, інші характеристики (табл. 1.2). Ось кілька загальних способів класифікації економічних криз:

Таблиця 1.2.

Класифікація криз за походженням, масштабом, тривалістю та типом виникнення

За походженням:	За масштабом:	За тривалістю:	За типом виникнення:
Фінансові кризи: спричинені коливаннями на фінансових ринках, зазвичай пов'язані з борговими пузірями, банкрутствами фінансових установ, тощо.	Регіональні кризи: впливають на обмежену територію, наприклад, на країни певного регіону чи континенту.	Короткострокові кризи: тривають кілька місяців і зазвичай пов'язані з фінансовими коливаннями або сезонними факторами.	Банківські кризи: виникають, коли банки зазнають фінансових труднощів або банкрутств.
Економічні кризи: виникають через зниження виробництва, зростання безробіття, спад споживчої активності, рецесії тощо.	Глобальні кризи: впливають на всесвітню економіку та мають глобальні наслідки.	Середньострокові кризи: тривають кілька років і можуть бути обумовлені такими факторами, як економічні рецесії чи глобальні торгові конфлікти.	Валютні кризи: пов'язані з раптовим знеціненням національної валюти.
Геополітичні кризи: викликані політичними конфліктами та міжнародними напруженнями, які впливають на економічну стабільність.		Довгострокові кризи: можуть тривати десятиліттями і бути пов'язані з структурними проблемами, такими як демографічні зміни або низька інноваційна активність.	Державні кризи: виникають, коли державні органи зазнають фінансових труднощів чи боргового дефолту.

Примітка. Сформовано автором на основі джерел [35, 48]

Класифікація криз є важливим інструментом для розуміння різноманітних аспектів цих складних явищ. Подальший аналіз різних типів криз дозволяє нам краще розуміти їхню природу, причини та можливі наслідки. Набуті знання дозволять розробити більш комплексні та ефективні стратегії управління кризовими ситуаціями, сприяючи зменшенню їхнього впливу на економічну та соціальну стабільність суспільства.

Кризи — це виклики, які ставлять перед нами необхідність глибокого розуміння та ефективного реагування. Вони можуть мати різноманітні форми та прояви, включаючи економічні коливання, політичні конфлікти, природні катастрофи. Незалежно від їхнього походження, кризи мають потенціал глибоко впливати на економіку, соціальну стабільність та безпеку населення. Тому розуміння різних типів криз та їх потенційного впливу є критично важливим для підготовки до непередбачуваних обставин та забезпечення стійкості. В цьому контексті, “Класифікація криз” є спробою систематизувати ці складні явища, визначити їх ключові характеристики та розробити стратегії реагування, які б допомогли мінімізувати негативні наслідки для індивідів, організацій та держав.

Ось який вплив несуть за собою кризи [48]:

1. Зниження виробництва та зростання безробіття.

Під час економічних криз спад виробництва може призвести до скорочення робочих місць та збільшення безробіття. Це впливає на доходи населення, споживчу активність та загальну економічну активність. Дослідження впливу цього явища може включати аналіз ринку праці, причини збільшення безробіття та соціальні наслідки для населення.

2. Вплив на фінансові ринки та стабільність банківської системи.

Під час криз фінансові ринки можуть зазнавати великого турбулентності, зниження цін на активи та банкрутства фінансових установ. Дослідження впливу на фінансові ринки може включати аналіз фінансових криз, реакції ринків та заходів, які приймаються для відновлення стабільності.

3. Зміни в глобальних торгівельних відносинах.

Кризи можуть призвести до зменшення міжнародної торгівлі та змін в торговельних зв'язках між країнами. Це може включати зменшення експорту і імпорту товарів та послуг. Дослідження впливу криз на світову торгівлю може включати аналіз змін в обсягах та структурі торгівлі.

4. Фіскальна та грошова політика.

Уряди можуть реагувати на кризи шляхом збільшення грошової бази, впровадження бюджетних стимулів, зниження процентних ставок тощо. Дослідження цього аспекту може включати аналіз ефективності заходів, які приймаються урядами для підтримки економіки та відновлення стабільності.

5. Політичні зміни та геополітичний вплив.

Економічні кризи можуть призвести до політичних змін та впливати на міжнародні відносини. Дослідження цього аспекту може включати аналіз політичних реакцій на кризи та їхніх наслідків для світового порядку.

6. Соціальний вплив та нерівність.

Кризи можуть підсилювати соціальну нерівність та спричиняти соціальну напругу. Дослідження цього аспекту може включати аналіз впливу криз на розподіл доходів, а також на соціальну інклюзію та соціальний захист населення.

Кризи вимагають від нас здатності до швидкої адаптації та гнучкого реагування. Вони викликають зміни, які можуть бути болісними, але також відкривають можливості для інновацій та розвитку. Важливо не лише визнавати потенційний негативний вплив криз, але й розуміти, що вони можуть стати каталізаторами позитивних змін, якщо до них підійти з обдуманістю та стратегічним плануванням [48]. Таким чином, кризи можуть стати випробуванням нашої стійкості та здатності до відновлення, а також нагадуванням про необхідність постійного вдосконалення та підготовки до майбутніх викликів.

1.3. Фактори, що впливають на виникнення та розвиток глобальних економічних криз

Глобальні економічні кризи є складними та багатовимірними явищами, які мають глибокий вплив на світову економіку. Вони можуть виникати з різних причин, включаючи фінансовий дисбаланс, політичну нестабільність, природні катастрофи, а також через системні недоліки в економічних та фінансових системах. Розуміння факторів, що сприяють виникненню та розвитку цих криз, є ключовим для розробки ефективних стратегій їх запобігання та подолання (табл. 1.3).

Таблиця 1.3.

Основні фактори, які впливають на виникнення економічних криз

Фактори, що викликають кризові явища	Основні причини виникнення	Представники
Економічна нестабільність	Спади в економічному зростанні, низька інфляція та висока безробіття можуть створити умови для економічних криз. Дефляція, або спад цін, також може призвести до фінансової нестабільності. Відсутність рівноваги виробництва та споживання. Також впливає надмірне інвестування	Д. Рікардо, Дж.Гобсон, Фостер, Кетчінгс, Т. Мальтус, К.Маркс, Ф. Енгельс.
Фінансові дисбаланси	Надмірне використання кредитів та боргові навантаження можуть призвести до фінансових дисбалансів. Це може включати перекредитованість господарств, корпорацій та домогосподарств, що стає підставою для фінансових криз.	М.Туган-Барановський, Хайек, Беджгот, С. Фішер, Дж. Кейнс, С. Сімонді.
Екологічні фактори	Неврожай, природні катастрофи та екологічні проблеми можуть мати серйозний вплив на економічну активність та спричинити кризи.	Мур, Девонс.
Наукові та технічні фактори	Швидкий розвиток технологій та впровадження інновацій може призводити до змін в економічних структурах та процесах, що може викликати дисбаланси або непередбачувані	Хансен, І. Шумпетер.

	наслідки для ринків індустрій. Швидкі технологічні зміни та зміни в глобальних ланцюжках постачання можуть викликати дисrupції в економіках та створити нові виклики.	
Психологічні фактори	Наслідки песимістичних настроїв, що викликають застій капіталовкладень.	Дж. Стюарт Мілль, І. Шумпетер, Пігу, Дж. Кейнс, Беджгот, В. Кушлін, Л. Твід
Геополітичні конфлікти	Міжнародні конфлікти та санкції можуть впливати на світову торгівлю та економічну стабільність.	Сучасні погляди.
Пандемії	Пандемія COVID-2019. Ця пандемія спричинила глобальні соціально-економічні та гуманітарні виклики, які зачіпають всі сфери життя країн та їх громадян.	
Політичні фактори	Нестабільність уряду, корупція та неефективна економічна політика можуть погіршити економічну ситуацію та викликати кризи.	

Примітка. Створено автором на основі джерел [7, 81].

Фінансові дисбаланси проявляються через надмірне накопичення боргів, нерівновагу в структурі активів і пасивів, надмірну концентрацію капіталу в певних секторах або регіонах. Нерівномірний розподіл капіталу і борг послаблюють фінансову стійкість. Значний перекис у розмірах зовнішніх боргів окремих країн створює ризик суверенних дефолтів, це призводить до скорочення доступу до фінансування, знижує кредитоспроможність. Надмірна концентрація інвестицій у певних секторах або країнах (як це було в періоди "бульбашок" на фондових ринках [40]) призводить до різкого падіння вартості активів у разі економічного спаду. Фінансові дисбаланси погіршуються в умовах економічної інтеграції, коли країни та фінансові ринки стають взаємозалежними. Ці ситуації створюють загрозу так званих "ефектів доміно", коли криза в одній частині світу швидко поширюється на інші країни, викликаючи глобальні рецесії.

Екологічні фактори впливають на економічну стабільність, здоров'я населення, соціальне благополуччя. Екологічні кризи створюють загрози для національних економік і всього світового співтовариства. Серед найгостріших

екологічних проблем, які ускладнюють забезпечення базових потреб населення: глобальне потепління, підвищення рівня моря, зниження біорізноманіття. Зміна клімату призводить до інтенсивних природних катастроф, що мають руйнівні наслідки для інфраструктури, сільського господарства та економіки в цілому. Ці катастрофи не тільки завдають значних матеріальних збитків, але й викликають масове переміщення населення, а це створює навантаження на соціальні та економічні системи регіонів, які приймають переселенців. Забруднення навколишнього середовища, включаючи якість повітря, води та ґрунтів впливає на здоров'я людей, призводячи до збільшення витрат на охорону здоров'я, втрату продуктивності праці та скорочення тривалості життя. В умовах глобалізації ці проблеми швидко набувають міжнародного масштабу і вимагають комплексного підходу та співпраці між країнами.

Наукові та технічні фактори є потужними рушіями розвитку, але водночас можуть спричиняти кризові явища, якщо їхні наслідки не контролюються або не враховуються на глобальному рівні. Швидкий розвиток технологій, автоматизація виробництва, розширення цифрових технологій формують нові умови для споживання інформації та управління соціальними системами. Надмірна технічна залежність, нерівномірний доступ до новітніх технологій створюють нові виклики, які мають глобальні наслідки. Однією з проблем є цифровий розрив, коли розвинені країни стрімко інтегрують новітні досягнення, а бідніші країни та регіони не мають доступу до таких ресурсів, це посилює економічну нерівність. Автоматизація робототехніки в промисловості можуть призводити до скорочення робочих місць, посилюючи проблему безробіття. Технічні інновації, такі як генетична інженерія та біотехнології, мають значний потенціал для покращення якості життя, але водночас несуть загрози у разі недотримання безпеки. Врахування наукових і технічних факторів у світовій політиці є важливим для запобігання кризам і мінімізації ризиків.

Психологічні фактори охоплюють спектр емоційних, когнітивних і поведінкових реакцій, які впливають на прийняття рішень та здатність

адаптуватися до змін. Вони можуть посилювати або послаблювати кризові явища, залежно від того, наскільки суспільство здатне ефективно адаптуватися до стресових ситуацій і швидких змін [77]. В умовах нестабільності люди схильні діяти ірраціонально, тому це має вплив на фінансові ринки та ринок праці. Наприклад, паніка під час економічних криз часто спричиняє масові продажі акцій, що поглиблюють економічні проблеми. У разі глобальних кризових явищ, як пандемія, масштабна економічна депресія або природні катастрофи, ці фактори впливають на мільйони людей. Психологічні кризи на рівні суспільства можуть призводити до радикалізації, зростання агресії, ставлячи під загрозу стабільність у суспільстві.

Геополітичні конфлікти охоплюють боротьбу між країнами за політичний, економічний вплив, призводять до економічних санкцій, військових протистоянь та порушень прав людини. Вони можуть швидко ескалювати, зачіпаючи безпеку і стабільність не тільки залучених країн, але й усього світу [83]. Причини конфліктів: територіальні суперечки, доступ до природних ресурсів, культурні і релігійні відмінності, боротьба за стратегічний вплив. Результат: значне загострення відносин між країнами, порушення міжнародних договорів, введення економічних санкцій, обмеження доступу до товарів та послуг, що веде до зниження економічного зростання нестабільності на глобальних ринках. Конфлікти створюють міграційні хвилі, впливаючи на інфраструктуру, соціальні системи приймаючих країн, а це створює виклики для їх економічного розвитку, соціальної стабільності. Конфлікти часто супроводжуються екологічними збитками, такими як забруднення та знищення природних ресурсів, залишаючи довготривалий слід для місцевих екосистем і ускладнює відновлення економіки після завершення конфлікту. Запобігання та управління конфліктами вимагають координації на міжнародному рівні. ООН та інші багатосторонні інститути, відіграють роль у посередництві і зусиллях з врегулювання конфліктів.

Пандемії часто мають серйозні наслідки: зниження виробництва, закриття підприємств, збільшення безробіття і падіння рівня життя населення. Як

показала ситуація з COVID-19, швидке поширення вірусних захворювань може призвести до глобальних економічних криз, порушень соціальної і політичної стабільності. Одним із найбільших викликів, з якими стикаються країни під час пандемій, є забезпечення доступу до медичних ресурсів (лікарні, ліки та вакцини). Висока смертність, захворюваність під час пандемії можуть ставити навантаження на системи охорони здоров'я. Це приводить до дефіциту медичних працівників і обладнання, ускладнюючи боротьбу з хворобою. Локдауни, закриття кордонів та обмеження на пересування, мають економічні та соціальні наслідки. Зростає рівень стресу, тривожності, депресії, це додатково навантажує систему охорони здоров'я.

Політичні фактори є важливими рушіями кризових явищ. Політичні рішення, конфлікти та нестабільність мають наслідки для економічної та соціальної стабільності на національному та міжнародному рівнях [74]. Відсутність політичної стабільності, погіршення управлінських процесів, порушення законності спричиняють економічні труднощі, соціальну напруженість, призводять до масштабних політичних заворушень. Однією з основних причин політичних криз є авторитаризм, корупція та відсутність демократичних інститутів. У країнах, де існують політичні репресії, обмеження прав людини і свободи слова, часто спостерігається підвищення соціальної напруги, що призводить до протестів, заворушень, насильницьких конфліктів. У таких країнах влада часто не здатна ефективно реагувати на виклики, такі як економічні проблеми, природні катастрофи чи міжнародні кризи, що посилює ризик кризових ситуацій. Втрата довіри до уряду часто веде до дестабілізації держави, виникнення протестних рухів, посилення конфліктів всередині країни та зовнішніх загроз.

Висновки до розділу 1

Аналіз сутності економічних криз та їхнього впливу на міжнародну економічну безпеку показує, що кризи є природною складовою світової економіки, проте вони здатні суттєво порушувати глобальну економічну

стабільність. Економічні кризи, незалежно від їхнього масштабу, мають здатність швидко поширюватися через фінансові та торговельні зв'язки між країнами, створюючи значні ризики для міжнародної економічної безпеки. Це проявляється у вигляді нестабільності фінансових ринків, скорочення міжнародної торгівлі, падіння інвестицій та зниження економічного зростання.

Аналіз класифікації криз дозволяє глибше зрозуміти природу та особливості різних типів економічних криз. Кожен вид кризи має власні причини, механізми поширення та наслідки для економіки, що обумовлює необхідність застосування специфічних підходів до їх виявлення та подолання. Класифікація криз допомагає систематизувати знання про їхній вплив на економічні системи та обрати ефективні методи управління кризовими явищами залежно від типу кризи. Завдяки класифікації можливим стає прогнозування наслідків кризових ситуацій та розробка комплексних антикризових стратегій, що враховують унікальні особливості кожного типу криз. Це також сприяє покращенню міжнародної економічної безпеки, оскільки дозволяє державам і міжнародним організаціям своєчасно і адекватно реагувати на різні кризові загрози, підтримуючи стабільність світової економічної системи.

Аналіз факторів виникнення глобальних економічних криз демонструє, що їхній розвиток зумовлений як внутрішніми дисбалансами економік, так і зовнішніми потрясіннями. Поєднання фінансової нестабільності, політичних конфліктів та зовнішніх шоків створює значні ризики для глобальної економічної безпеки.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ ГЛОБАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ КРИЗ ТА ЇХ ВПЛИВУ НА МІЖНАРОДНУ ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ

2.1. Характеристика глобальних економічних криз та їх наслідків на світову економіку

Світові економічні кризи є одними з найбільш значущих та небезпечних явищ у сучасній глобалізованій економіці. Вони виникають внаслідок складної взаємодії різноманітних факторів, як економічних, так і політичних, фінансових чи соціальних, і мають здатність змінювати не тільки національні економіки, а й всю систему міжнародних економічних відносин [51]. Світові кризи можуть бути викликані різними чинниками, такими як фінансова нестабільність, банківські та боргові кризи, політична нестабільність, технологічні зміни або природні катастрофи, однак їхня сутність завжди полягає в різкому зниженні економічної активності, зростанні невизначеності та ризиків на фінансових ринках, а також погіршенні життєвого рівня населення.

Економічні кризи, хоч і мають свої локальні прояви, здатні швидко набувати глобального масштабу через тісну взаємодію економік у рамках світового ринку. Вони можуть розповсюджуватися через торгові потоки, фінансові ринки, а також через інші механізми, що з'єднують національні економіки. У результаті, навіть країни, які не зазнали безпосереднього впливу кризи, можуть опинитися під її впливом через зниження інвестицій, зростання цін на ресурси або нестабільність валютних курсів.

Наслідки таких криз є далекосяжними і зазвичай супроводжуються серйозними змінами в економічній структурі, соціальній та політичній ситуації. Вони можуть призводити до різкого спаду виробництва, банкрутства підприємств, зростання безробіття та зниження рівня життя.

Світові кризи також мають вплив на міжнародну економічну безпеку. Зниження стабільності фінансових ринків, скорочення міжнародної торгівлі,

падіння цін на основні ресурси можуть стати причинами міжнародних конфліктів або геополітичних напружень [61]. Тому важливість управління такими кризами з боку міжнародних організацій, урядів і фінансових інститутів є надзвичайно високою. Вони повинні вжити заходів для мінімізації негативних наслідків та забезпечення швидкого відновлення економіки, при цьому враховуючи довгострокові наслідки для глобальної економічної безпеки (табл. 2.1).

Таблиця 2.1.

Глобальні економічні кризи: передумови та наслідки

Період	Передумови кризи	Наслідки кризи
1929–1933 рр.	Обвал фондового ринку США на Нью-Йоркській фондовій біржі	Зменшення національного прибутку, зменшення промислового виробництва, знизились ціни на с/г продукцію, деякі банки і підприємства зазнали банкрутства, зріс рівень безробіття
1957–1958 рр.	Перевиробництво товарів у текстильній та сталевій промисловості	Зменшився прибуток підприємств, зменшилось виробництво сталі та чавуну, зріс рівень безробіття, знизились ціни на сировину
1973–1975 рр.	Військовий конфлікт на Близькому Сході; усі арабські країни-члени ОПЕК, Єгипет та Сирія заявили, що не будуть постачати нафту Великій Британії, Канаді, Нідерландам, США та Японії	Зменшився видобуток нафти, зросли світові ціни на нафту
1980–1982 рр.	Перевиробництво та проблема збуту товарів	Перевиробництво товарів, зменшення кількості робочих місць у вугільній промисловості
1987 р.	Індекс Доу-Джонса знизився до 23 % на Нью-Йоркській фондовій біржі	Брокери та трейдери втратили роботу
1997–1998 рр.	Девальвація національної валюти Тайланду на 50 %; світові ціни на	Девальвація національної валюти

	енергоресурси знизились на 35 %	
2008–2009 рр.	Обвал американського іпотечного ринку; крах найбільших американських інвестиційних банків; обвальне падіння індексів фондового ринку США	Зріс рівень безробіття, зменшення кількості робочих місць, зменшення доходів домогосподарств
2020–2022 рр.	глобальна пандемія спричинена вірусом SARS-CoV-2	Зменшення доходів громадян, падіння світових фондових ринків, зростання рівня безробіття, скорочення обсягів діяльності малого та середнього бізнесу, зменшення кількості туристичних поїздок
2022 р. по теп. час	Військовий конфлікт між Україною та Росією	Зростання ціни на сировинні товари, застій у трьох найпотужніших економіках світу – США, ЄС та Китаї, міграція населення, зниження рівня національної безпеки

Велика депресія (1929-1933): Ця криза, що почалася в США, призвела до масштабного скорочення виробництва, безробіття та банкрутства банків. Національний дохід США знизився на 55%, промислове виробництво впало на 50%, а ціни на сільськогосподарську продукцію зменшилися вдвічі. Близько 135 тисяч компаній та 5 тисяч банків зазнали банкрутства [53].

Початок Великої депресії зазвичай пов'язують з "Чорним четвергом" 24 жовтня 1929 року — масовим розпродажем акцій на Нью-йоркській фондовій біржі, що спричинило крах фондового ринку та викликало ланцюгову реакцію фінансових криз і паніки в інших країнах.

З економічної точки зору, криза призвела до безробіття та бідності. Безробіття в деяких країнах перевищило 25% населення, компанії закривалися, банки збанкрутували, а виробництво знизилося до критичних рівнів. Це також

призвело до соціальної напруги та масових протестів. Уряди намагалися пом'якшити наслідки кризи через економічні стимули, реформи фінансової системи та заходи соціальної підтримки. Однак завершення Великої депресії відбулося не одразу, і в деяких країнах її наслідки відчувалися значно довше, ніж до 1933 року [71].

Фактори, що спричинили Велику депресію:

- Падіння фондових ринків: Крах фондових ринків, зокрема в результаті "Чорного четверга", призвів до паніки серед інвесторів та втрати довіри до фінансових ринків.
- Банкрутство банків: Втрата банками коштів через інвестиції в акції спричинила панічні зняття депозитів і масове банкрутство фінансових установ.
- Загострення зовнішньої торгівлі: Введення мит і тарифних бар'єрів знижувало міжнародну торгівлю і завдавало шкоди експортним секторам.
- Збільшення безробіття: Крах компаній та зменшення виробництва спричинили масове безробіття та спад економічної активності.

Криза 2008 року: Криза, що почалася в США, призвела до глобальної фінансової кризи та рецесії. За кілька років доходи домогосподарств у США впали на 40%, а рівень безробіття в 2008 році досяг 7% [70].

Криза була результатом низки фінансових та економічних факторів:

- Іпотечна криза в США: Кредитна активність на ринку нерухомості США, зокрема надмірне надання іпотечних кредитів ненадійним позичальникам, а також створення складних фінансових інструментів на основі цих кредитів.
- Крах фінансових установ: Через зростання неплатоспроможних позичальників багато банків зазнали великих втрат і опинилися на межі банкрутства, що призвело до перебоїв у фінансовій системі.
- Падіння цін на нерухомість: Зниження вартості житла призвело до того, що позичальники опинилися в ситуації, коли їхні борги перевищували вартість майна, що спричинило масові банкрутства.

- Глобальне поширення кризи: Хоча кризова ситуація почалася в США, її ефекти швидко поширилися по всьому світу завдяки глобалізації фінансових ринків і взаємозалежності економік. Це призвело до зниження ВВП, росту безробіття та фінансової нестабільності в інших країнах.
- Реакція урядів та міжнародних організацій: Уряди багатьох країн вжили термінових заходів для стабілізації фінансової системи, включаючи капітальні вливання в банки, стимулювання економіки та реформи фінансового регулювання [70].

Глобальні економічні кризи мають глибокі і тривалі наслідки для світової економіки, порушуючи стабільність ринків, скорочуючи виробництво і знижуючи рівень доходів у багатьох країнах. Кризи можуть призвести до різкого зниження економічної активності, підвищення рівня безробіття, втрати фінансової стабільності та зростання бідності. На глобальному рівні кризи можуть сприяти зростанню торгових бар'єрів, зменшенню міжнародних інвестицій та уповільненню економічного зростання.

В результаті, відновлення після таких криз часто потребує кількох років і значних зусиль з боку урядів та міжнародних організацій. У довгостроковій перспективі глобальні економічні кризи можуть змінити структуру світових ринків, спонукаючи країни та компанії до переосмислення своїх економічних моделей, впровадження нових технологій і пошуку стабільніших рішень для забезпечення економічної безпеки.

2.2. Аналіз кризових явищ в економіці України та їх вплив на міжнародну економічну безпеку

Україна, як незалежна держава, за свою сучасну історію пережила низку серйозних криз, які впливали на її політичний, економічний, соціальний та культурний розвиток. Кожна з цих криз ставала випробуванням для країни,

змушуючи її шукати нові шляхи для подолання труднощів і адаптації до змін у внутрішньому та міжнародному середовищі. Політична трансформація після розпаду Радянського Союзу, боротьба за демократичні цінності, зовнішні загрози у вигляді військових конфліктів та економічні потрясіння – все це формувало унікальний досвід українського народу та визначало подальший вектор розвитку держави. Кожна економічна криза в Україні мала свої унікальні причини, але всі вони супроводжувалися глибокими наслідками: падінням валового внутрішнього продукту (ВВП), девальвацією національної валюти, інфляцією, зростанням безробіття та соціальним напруженням. Водночас кризові періоди ставали поштовхом до проведення важливих реформ, адаптації до нових умов і посилення стійкості економіки [27].

Розглянемо основні економічні кризи, які вплинули на розвиток України, їхні причини, особливості перебігу та наслідки для держави (рис.2.1).

Рис. 2.1. Економічні кризи в Україні

Примітка. Сформовано автором на основі джерел [8], [17], [67], [84].

Фінансова криза 1998 року стала частиною глобального економічного потрясіння, яке охопило низку країн, але в Україні її наслідки були особливо руйнівними через слабкість економіки в перехідний період. Криза була тісно пов'язана з дефолтом у росії, яка на той час залишалася основним економічним партнером України [8].

Причини кризи: українська економіка сильно залежала від експорту до росії та економічної ситуації в цій країні. Російський дефолт у серпні 1998 року викликав різке скорочення експорту українських товарів. Україна перебувала на перехідному етапі від планової до ринкової економіки, що супроводжувалося нестачею інвестицій, низькою ефективністю підприємств і залежністю від сировинного експорту. Значний дефіцит державного бюджету фінансувався за рахунок позик, що збільшувало боргове навантаження. Національний банк України мав недостатньо валютних резервів для стабілізації гривні в умовах кризи.

Перебіг кризи: у серпні-вересні 1998 року курс гривні впав із 1,8 до 4,2 грн/долар. Це спричинило значне знецінення заощаджень населення. Через девальвацію валюти та зростання цін на імпортовані товари інфляція почала різко зростати, що призвело до падіння купівельної спроможності. Через нестабільність іноземні інвестори почали виводити капітал із країни, що посилювало кризу. Багато підприємств, які орієнтувалися на експорт або залежали від імпорту, були змушені скорочувати виробництво.

Наслідки кризи: ВВП України у 1998 році скоротився на 1,9%, а в 1999 році — ще на 0,2%. Девальвація гривні призвела до зниження реальних доходів населення, а інфляція підірвала купівельну спроможність. Деякі банки стали неплатоспроможними через паніку серед вкладників і зростання боргових зобов'язань у доларах. Зовнішній борг України зріс через девальвацію гривні, ускладнивши обслуговування державних позик. Реакція уряду: проведення жорсткої монетарної політики для стабілізації гривні; введення обмежень на

валютні операції; пошук міжнародної допомоги, зокрема кредитів від Міжнародного валютного фонду (МВФ).

Уроки кризи: фінансова криза 1998 року виявила вразливі місця української економіки, а саме залежність від зовнішніх ринків, слабку диверсифікацію, нестачу валютних резервів. Вона також змусила владу звернути більше уваги на реформування фінансової системи та вдосконалення економічної політики, що стало основою для майбутніх змін.

Економічна криза 2008–2009 років стала однією з найглибших у новітній історії України. Вона була частиною глобальної фінансової кризи, яка почалася у США та поширилася на весь світ. Для України ця криза виявилася особливо болісною через залежність від експорту сировини та слабкість фінансової системи [17].

Причини кризи:

Зовнішні фактори: світова фінансова криза, спричинена крахом іпотечного ринку у США, викликала зниження інвестицій та ліквідності на глобальному ринку. Падіння світових цін на сировинні товари, зокрема металургійну продукцію — ключовий експортний ресурс України.

Внутрішні фактори: значна частина доходів залежала від експорту металу та хімічної продукції. Висока залежність від зовнішніх запозичень, що зробило економіку вразливою до світових фінансових потрясінь. Велика частка валютних кредитів в банківській системі, які стали проблемними через девальвацію гривні.

Перебіг кризи: світовий попит на українські метали та хімію впав, що призвело до закриття багатьох підприємств і зниження валютних надходжень. Курс гривні впав майже вдвічі — з 5 грн/долар у липні 2008 року до 8 грн/долар у 2009 році. Це суттєво знизило купівельну спроможність населення. Велика кількість валютних кредитів стала непогашуваною через девальвацію. Банки стикнулися з дефіцитом ліквідності, деякі стали неплатоспроможними. Національний банк був змушений вводити тимчасові адміністрації в окремих

фінансових установах. Валовий внутрішній продукт (ВВП) у 2009 році скоротився на 15%, що стало одним із найбільших падінь за час незалежності. Зрослося безробіття, бо зупинки виробництв на експортно-орієнтованих підприємствах призвела до масових скорочень працівників.

Наслідки кризи: інфляція, девальвація та зростання безробіття призвели до різкого погіршення соціально-економічного становища населення. Проблеми у фінансовій системі. Довіра до банків була підірвана. Частина банків закрилася, а НБУ мусив підтримувати стабільність банківського сектору через рефінансування. Уряд був змушений звертатися за допомогою до МВФ. Отримані кредити призвели до збільшення боргового навантаження. Криза змусила уряд і фінансові установи приділити більше уваги регулюванню банківської системи та контролю за зовнішніми запозиченнями.

Уроки кризи: криза 2008–2009 років показала, наскільки вразливою є економіка України до зовнішніх шоків через її залежність від експорту сировини. Події того часу стали поштовхом до реформування фінансової системи та необхідності диверсифікації економіки, хоча багато структурних проблем залишилися невирішеними.

Криза періоду 2014 - 2015 років була викликана внутрішніми політичними потрясіннями, геополітичними подіями, зокрема анексією Криму та війною на Донбасі, а також накопиченими економічними проблемами. Її наслідки залишили глибокий слід на економіці, суспільстві та міжнародному становищі країни [67].

Причини кризи: наслідки Революції Гідності та зміна влади створили політичну нестабільність, яка негативно вплинула на бізнес-клімат. Анексія Криму росією у 2014 році та початок війни на сході України. Втрата контролю над значною частиною Донбасу, що становило 15% ВВП країни та значну частку промислового виробництва [19]. Руйнування інфраструктури, блокада підприємств і скорочення економічної активності в регіоні. Макроекономічні проблеми: значний дефіцит бюджету та платіжного балансу. Залежність від

імпорту енергоносіїв і зростання цін на газ після припинення субсидій росії. Низький рівень валютних резервів і високий зовнішній борг. Також Падіння цін на сировину на світових ринках, що зменшило доходи від експорту

Перебіг кризи: курс гривні впав із 8 грн/долар (на початку 2014 року) до понад 24 грн/долар у 2016 році [36]. Це спричинило різке зростання цін на імпорт і зниження купівельної спроможності населення. У 2014 році ВВП скоротився на 6,6%, а у 2015 році — ще на 9,8%. Це було одним із найглибших падінь в історії країни. Інфляція у 2014 році склала 24,9%, а у 2015 році — 43,3%. Це призвело до знецінення доходів і заощаджень населення. Багато банків стали неплатоспроможними. Національний банк України (НБУ) запровадив масштабну реформу банківського сектору, яка супроводжувалася ліквідацією понад 80 банків. Руйнування промислових об'єктів на Донбасі, блокада експорту через військові дії, зупинка підприємств.

Наслідки кризи: падіння рівня життя населення. Реальні доходи населення суттєво скоротилися через інфляцію та девальвацію. Зростання безробіття, особливо в регіонах, постраждалих від війни. Зростання державного боргу, бо через необхідність фінансування військових дій та соціальних витрат уряд був змушений звертатися за допомогою до Міжнародного валютного фонду (МВФ) і міжнародних партнерів. Посилення енергетичної незалежності, а саме відмова від імпорту російського газу та зростання експорту до ЄС завдяки Угоді про асоціацію, яка набула чинності в 2014 році. Також відбулись реформи в банківській сфері, запроваджені НБУ, допомогли стабілізувати фінансову систему в наступні роки.

Уроки кризи: криза 2014–2015 років підкреслила необхідність диверсифікації економіки, зміцнення державних інституцій і створення стійкої фінансової системи. Водночас вона стала поштовхом до важливих структурних реформ, зокрема в енергетиці, торгівлі та банківському секторі.

Енергетична та економічна криза через COVID-19 (2020–2021 роки) в Україні. Глобальна криза, викликана пандемією, призвела до падіння

економічної активності, перебоїв у постачанні енергоносіїв і значного соціально-економічного тиску.

Причини кризи: світова рецесія через обмеження, введені для стримування поширення COVID-19. Падіння попиту на енергоносії, що спочатку спричинило зниження цін на газ і нафту, але пізніше — їх стрімке зростання через відновлення економіки. Також вплив карантинних обмежень на бізнес, зокрема малий і середній. Зростання вартості імпортного газу, що стало критичним для енергетичної системи країни. Недостатня модернізація енергетичного сектору та залежність від імпорту. Соціальні та медичні виклики: високі витрати на охорону здоров'я та вакцинацію. Зростання безробіття через закриття підприємств і обмеження економічної активності.

Перебіг кризи: у 2020 році ВВП України скоротився на 4%, що було значним ударом для економіки [4]. Зниження експортних надходжень через скорочення попиту на сировину на світових ринках. Навесні 2020 року різке падіння цін на газ спричинило фінансові труднощі для енергетичних компаній. Восени 2021 року, на тлі глобального зростання цін на газ, Україна зіткнулася з нестачею ресурсів і зростанням тарифів для населення. Критична ситуація в енергетиці посилювалася через низькі запаси вугілля та газу перед зимовим сезоном 2021–2022 років. Соціально-економічні наслідки: зростання безробіття, особливо в секторі послуг, який зазнав найбільшого удару через карантинні обмеження. Інфляція прискорилося у 2021 році, зокрема через зростання цін на енергоносії. Також значні витрати бюджету на боротьбу з COVID-19, закупівлю медичного обладнання та вакцин, що збільшило дефіцит бюджету.

Наслідки кризи: багато домогосподарств втратили стабільний дохід, а зростання цін на енергоносії посилювало фінансовий тиск на населення. Уряд був змушений шукати додаткове фінансування, зокрема за рахунок запозичень. Збільшення державного боргу створило додаткове навантаження на економіку. Енергетична залежність від імпорту та нестача ресурсів виявили необхідність реформ у секторі. Пандемія змусила уряд і бізнес інвестувати в цифрові

технології, що покращило доступ до адміністративних послуг і розширило можливості для віддаленої роботи. Покращилась система охорони здоров'я. Хоча система залишалася перевантаженою, криза стимулювала інвестиції в медицину та пришвидшення реформ [73].

Уроки кризи: Україна почала активніше працювати над збільшенням власного видобутку газу та переходом на відновлювані джерела енергії. Реформи в економіці: кризовий досвід показав важливість підтримки малого та середнього бізнесу, а також стабільного інвестування в критичну інфраструктуру. Також важливість створення стратегічних резервів ресурсів, як-от енергоносії, стала очевидною для уряду.

З 24 лютого 2022 року росія розпочала повномасштабне вторгнення в Україну, що призвело до найбільш масштабної економічної кризи в країні за всю її історію. Війна спричинила колосальні економічні, соціальні та гуманітарні наслідки, а також значно змінила глобальну економічну ситуацію [84].

Причини кризи: агресія росії призвела до значного скорочення економічної активності, блокування портів на Чорному морі, знищення інфраструктури та підприємств. Знищення, захоплення важливих промислових районів і природних ресурсів, що позбавило Україну значної частки промислового потенціалу і доходів від експорту. Енергетична криза: російські обстріли та блокування енергетичних об'єктів спричинили дефіцит електроенергії в Україні. Підвищення цін на енергоносії, зокрема на нафту і газ, через економічні санкції проти росії, що спричинило зростання витрат для України та її партнерів. Інфраструктурні та соціальні втрати: масштабні руйнування (табл. 2.2) об'єктів інфраструктури внаслідок обстрілів і боїв [66]. Також багато людей втратили роботу, а велика частина населення була змушена покинути свої домівки, що призвело до гуманітарної кризи та збільшення безробіття.

Табл. 2.2.

**Загальна оцінка збитків інфраструктури за галузями у грошовому
вимірі, станом на січень 2024 року**

Тип майна	Оцінка прямих втрат, \$ млрд
Житлові будівлі	58,9
Інфраструктура	36,8
Активи підприємств, промисловість	13,1
Енергетика	9,0
АПК (агропромисловий комплекс) та земельні ресурси	8,7
Освіта	6,8
ЖКГ (управління житлово-комунального господарства, благоустрою та екології)	4,5
Лісовий фонд	4,5
Транспортні засоби	3,1
Охорона здоров'я	3,1
Торгівля	2,6
Культура, туризм, спорт	2,4
Адміністративні будівлі	0,5
Цифрова інфраструктура	0,5
Соціальна сфера	0,2
Фінансова сфера	0,04
Разом	154,9
Екологія*	16,4
*Екологічні збитки розраховані як збитки від викидів в повітря та не є прямими втратами нерухомості чи інших активів України	

Примітка. Джерело [32]

Перебіг кризи: Різке падіння ВВП. У 2022 році економіка України зазнала глибокого спаду: ВВП скоротився на 30%–35% [64]. Це було найбільше падіння за всю історію незалежної України, зокрема через руйнування виробничих потужностей і інфраструктури. Внаслідок бойових дій значна частина промислових підприємств припинила свою роботу, зокрема металургійні заводи, хімічні та машинобудівні підприємства, а також шахти. Також зниження виробництва в аграрному секторі через окупацію земель та обстріли сільськогосподарських об'єктів. Транспортні та логістичні проблеми: закриття чорноморських портів та блокування морських шляхів для експорту аграрної продукції призвели до глобальних продовольчих проблем і дефіциту

продовольства в деяких регіонах світу [66]. Це призвело до перебоїв з поставками та зростання витрат на транспорт і логістику. Велика кількість людей виїхала, що призвело до гуманітарної кризи в сусідніх країнах і тимчасової втрати робочої сили всередині країни. Також багато людей стали переселенцями всередині України, що створило додаткові соціальні навантаження.

Наслідки кризи: Українська влада була змушена залучати міжнародні кредити для підтримки економіки та фінансування оборонних витрат. Країна отримала допомогу від МВФ, Світового банку, ЄС та інших міжнародних партнерів. Боргове навантаження країни значно зросло, але допомога від міжнародних донорів дозволила уникнути дефолту [3]. Гривня різко девальвувала. Курс долара зріс, а інфляція перевищила 20% у 2022 році, що спричинило зростання цін на споживчі товари та послуги [75]. Вартість енергоресурсів для України різко зросла, що створило додаткове навантаження на економіку. Значна частина бізнесів припинила свою діяльність, особливо в зонах бойових дій. Інвестиційний клімат став дуже нестабільним, що ускладнило економічне відновлення. Україна отримала значну допомогу від західних партнерів: фінансову, гуманітарну, а також військову підтримку.

Прогнози і майбутнє:

1. Відновлення економіки. Перспективи відновлення економіки України залежать від успіху у завершенні війни, повернення територій та відновлення інфраструктури. Важливими факторами будуть підтримка міжнародних партнерів і проведення глибоких економічних реформ.

2. Енергетична трансформація. Україна вже активно працює над енергетичною незалежністю, шукаючи альтернативи постачання енергоносіїв і відновлюючи власне виробництво.

3. Після війни Україні необхідно буде диверсифікувати свою економіку, зменшивши залежність від важкої промисловості та енергетичних ресурсів, а також розвивати нові високотехнологічні сектори економіки.

Економічна криза через повномасштабне вторгнення агресора стала важким випробуванням для України, однак країна продовжує боротися за своє відновлення. Війна принесла величезні втрати, але стимулювала необхідні зміни в економічному і політичному устрої, зміцнила міжнародні зв'язки та підтримку.

Економічні кризи в Україні, починаючи з 1998 року і до останньої — кризи через повномасштабне вторгнення Росії у 2022 році, стали визначними моментами в історії країни. Кожна з цих криз мала свої унікальні причини та наслідки, однак всі вони мали спільний ефект на економіку та соціальну ситуацію в Україні, залишаючи глибокий слід у розвитку держави.

Загальними наслідками цих криз були падіння виробництва, зростання безробіття, інфляція та збільшення боргового навантаження. Однак кризи також сприяли структурним змінам, модернізації інфраструктури, диверсифікації економіки та зміцненню міжнародних зв'язків.

Усі ці кризи, незважаючи на їх руйнівні наслідки, стали важливими етапами у формуванні сучасної економічної політики України та її шляху до більш стабільного та стійкого розвитку в майбутньому.

2.3. Досвід країн щодо імплементації заходів протидії економічним кризам

Економічні кризи є неминучим елементом глобальної економічної системи, вимагаючи від країн особливих стратегій і заходів для мінімізації їхніх негативних наслідків. Враховуючи, що кризові явища можуть бути спричинені різноманітними факторами, держави мають застосовувати комплексний підхід до подолання криз. Важливо вивчати досвід різних країн, їхні методи боротьби з економічними потрясіннями, результати протидій, щоб сформувати ефективні стратегії на майбутнє.

Досвід показує, що реакція на кризу завжди має бути своєчасною та адекватною. Чим швидше країна приймає необхідні заходи для стабілізації економіки, тим менше шкоди завдає криза на національному, глобальному рівнях. Проте існують і приклади, коли надмірна затримка з реакцією або прийняття помилкових рішень призводило до ще більш серйозних наслідків, які негативно впливали на економічне становище держав і міжнародну економічну безпеку. Яскравим прикладом негативних наслідків затримки реакції на кризу є світова фінансова криза 2008 року, яка розпочалася у США, швидко поширилася на інші країни. Відсутність своєчасних заходів із регулювання ринку субстандартного іпотечного кредитування призвела до краху великих банків, таких як Lehman Brothers, що спричинило паніку на фінансових ринках і глобальний економічний спад.

Розуміння того, як різні країни підходять до боротьби з економічними кризами, дозволяє не тільки прогнозувати можливі наслідки для національних економік у майбутньому, але й сприяє створенню міжнародних механізмів підтримки, що можуть знижувати шкоду від глобальних економічних потрясінь.

1. США під час Великої депресії (1929–1939)

У розпал економічної кризи, яка почалася у 1929 році, Сполучені Штати зіткнулися з безпрецедентним рівнем безробіття, банкрутствами банків та економічним спадом. Для подолання наслідків кризи уряд під керівництвом президента Франкліна Рузвельта запровадив програму "Новий курс". Ця програма передбачала масштабні інфраструктурні проекти, створення системи соціального страхування, реформування банківського сектора та підтримку фермерів. Завдяки цим заходам вдалося створити мільйони робочих місць, відновити довіру до банківської системи та стимулювати економіку [54].

2. Німеччина після Другої світової війни

Після завершення війни в 1945 році Німеччина перебувала у стані економічного і соціального колапсу. Країна отримала фінансову підтримку за Планом Маршалла, запровадила грошову реформу, яка замінила рейхсмарку на

німецьку марку, та впровадила ринкові реформи. Завдяки цим діям, а також ефективному управлінню економікою під керівництвом Людвіга Ерхарда, Німеччина за декілька років досягла стрімкого економічного зростання, яке стало відомим як "економічне диво" [63].

3. Китай після культурної революції

У 1978 році Китай розпочав глибокі економічні реформи після десятиліть застою, спричиненого політикою Мао Цзедуна. Ден Сяопін ініціював зміни, спрямовані на відкриття країни для іноземних інвестицій, розвиток приватного підприємництва та створення спеціальних економічних зон. В результаті цих реформ Китай трансформувався з аграрної країни у світову промислову державу, досягнувши безпрецедентного зростання ВВП [43].

4. Швеція під час банківської кризи 1990-х років

У 1991 році Швеція зіткнулася з банківською кризою, яка спричинила значне падіння ВВП і проблеми в фінансовому секторі. Уряд швидко націоналізував проблемні банки, створив фонд для поганих активів і забезпечив прозорий процес реструктуризації фінансової системи. Завдяки цим діям вдалося уникнути краху всієї економіки. Націоналізовані банки згодом повернулися до приватного сектора після відновлення їхньої платоспроможності [47]. Цей досвід став прикладом для багатьох країн під час фінансових криз 2008 року.

5. Південна Корея під час корейської фінансової кризи 1997 року

Падіння корейської валюти, високий рівень зовнішнього боргу та втрата довіри до банківської системи призвели до економічної рецесії. Уряд Південної Кореї впровадив пакет заходів, який включав реструктуризацію банківської системи, обмеження на рух капіталу і допомогу від Міжнародного валютного фонду. Були також проведені реформи у великих корпораціях (чеболях), що дозволило підвищити їхню ефективність і конкурентоспроможність. Південна Корея також активно розвивала інвестиції в нові технології та інновації. Завдяки цим реформам і стабілізаційним заходам країна змогла подолати кризу,

відновити економічне зростання і зміцнити свої позиції на міжнародних ринках [59].

6. Ісландія під час фінансової кризи 2008 року

Коли у 2008 році в Ісландії сталася фінансова криза, викликана крахом трьох найбільших банків, уряд країни прийняв радикальні рішення. Банки були націоналізовані, і держава відмовилася виплачувати зовнішні борги цих банків. Одночасно країна інвестувала у розвиток туризму та відновлювальних джерел енергії. Завдяки цим крокам Ісландія швидко відновила фінансову стабільність і стала прикладом успішного виходу з економічної кризи [55].

7. Японія після землетрусу та цунамі 2011 року

У 2011 році потужний землетрус і цунамі спричинили масштабні руйнування в Японії, включаючи аварію на АЕС "Фукусіма". Уряд негайно організував евакуацію населення з небезпечних зон і мобілізував ресурси для відновлення зруйнованих районів. Було створено спеціальний фонд для відбудови інфраструктури, а також ініційовано програми стимулювання економіки через інвестиції в регіони, що постраждали [65]. Одночасно уряд посилив стандарти безпеки для ядерних об'єктів і розпочав масштабний розвиток відновлюваної енергетики. Це дозволило країні відновити стабільність та уникнути глибокої економічної кризи.

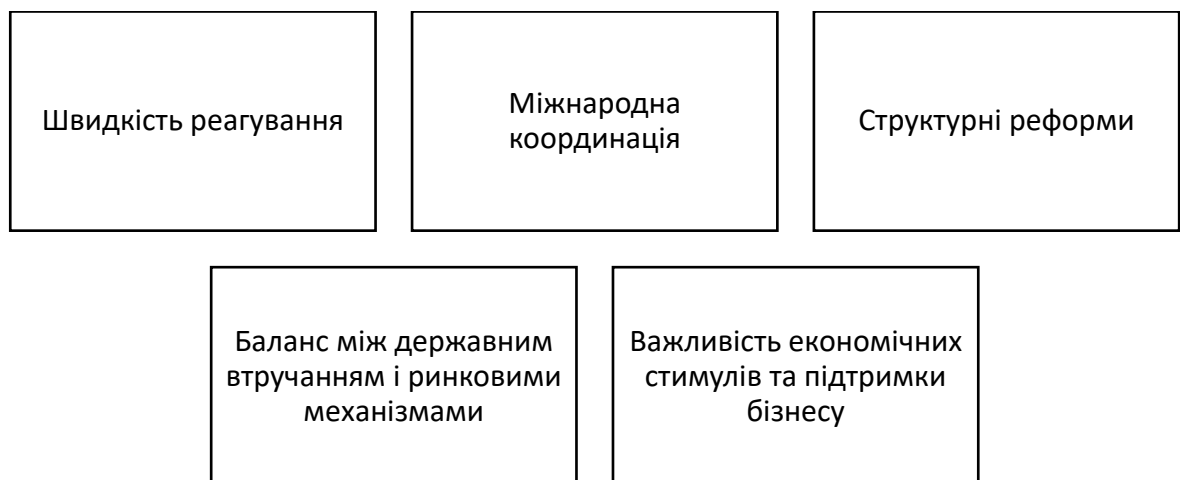

Рис. 2.1. Ключові уроки з досвіду країн у боротьбі з економічними кризами

Примітка. Сформовано на основі аналізу джерел [54, 63, 47, 55, 65]

Один із найважливіших уроків, що можна винести з досвіду різних країн, полягає в необхідності оперативного реагування на кризові ситуації. Як показала Велика депресія та фінансова криза 2008 року, швидкість введення економічних стимулів та підтримки фінансової системи є вирішальною для запобігання погіршенню ситуації і відновлення економіки. Наприклад, у США під час кризи 2008 року швидке введення програм, таких як TARP, а також вжиття заходів з кількісного пом'якшення допомогло уникнути більш глибокої рецесії.

У глобалізованому світі економічні кризи швидко поширюються між країнами, тому ефективна міжнародна координація є критично важливою для подолання криз. Уроки з пандемії COVID-19 і кризи 2008 року [85] показують, що глобальна співпраця між країнами, міжнародними організаціями, такими як МВФ, Світовий банк та ООН, є необхідною для забезпечення стабільності фінансових систем та економік. Програми підтримки країн з низьким доходом, спільні фінансові ініціативи для стабілізації ринків можуть бути вирішальними для пом'якшення наслідків кризи.

Кризи часто виявляють слабкі місця в економічних та фінансових системах. Тому після кожної кризи необхідно здійснювати глибокі структурні реформи, спрямовані на зміцнення фінансових інститутів та покращення регулювання. Наприклад, після фінансової кризи 2008 року були введені нові регуляторні заходи для банків і фінансових установ у США через закон "Додд-Франк", що дозволило знизити ризики для фінансової системи в майбутньому [82].

Ще одним важливим уроком є необхідність збалансованого підходу між державним втручанням і ринковими силами. З одного боку, у часи криз необхідно активно втручатися державі для стабілізації економіки (через інвестиції, підтримку бізнесу, банків та споживчого попиту), а з іншого боку, надмірне втручання може призвести до зниження ефективності ринкових механізмів. Важливо правильно оцінювати ситуацію і знаходити оптимальний баланс між регулюванням та стимулюванням ринку.

Пандемія COVID-19 показала наскільки важливо забезпечити підтримку не лише домогосподарствам, але й бізнесам, особливо малим та середнім, які є важливою частиною економічної структури. Державні програми підтримки підприємств через субсидії, кредити, гранти допомогли зберегти робочі місця та стимулювати відновлення економічної активності після пандемії.

Досвід країн у протидії економічним кризам показує, що для успішного подолання кризи важливо діяти швидко та рішуче, з урахуванням національних і міжнародних обставин. Ефективні економічні програми, чітка координація між державами та міжнародними організаціями, а також комплексні структурні реформи після кризи створюють основу для стійкості та довгострокового економічного розвитку. Ключовим фактором успіху є здатність урядів адаптуватися до змінюваних умов і підтримувати оптимальний баланс між регулюванням і ринковими механізмами.

Висновки до розділу 2

Світові економічні кризи мають значний і далекосяжний вплив на глобальну економіку, спричиняючи зміну в структурі ринків, розподілі ресурсів і економічних пріоритетів країн. Наслідки цих криз виявляються в зниженні темпів економічного зростання, збільшенні рівня безробіття, спаді споживчого попиту та інвестицій, а також у розбалансуванні фінансових і торгових систем. Кризи 2008 року [85], пандемія COVID-19 [58] та інші глобальні економічні потрясіння продемонстрували вразливість світової економіки до зовнішніх шоків.

Світові економічні кризи є невід'ємною частиною циклічності розвитку глобальної економіки, успішне подолання їхніх наслідків потребує комплексного підходу, включаючи інноваційні стратегії в управлінні економікою, підтримку міжнародного співробітництва та активну соціально-економічну політику, спрямовану на стабільність і сталий розвиток.

Аналіз кризових явищ міжнародної безпеки в Україні підтверджує, що країна стикається з численними викликами, які мають глобальне і регіональне

значення. Кризові явища міжнародної безпеки в Україні вказують на важливість активної зовнішньої політики, розвитку дипломатії та співпраці з міжнародними організаціями для протидії загрозам. Відновлення територіальної цілісності, стабільність у внутрішньому розвитку та посилення обороноздатності країни є важливими аспектами для забезпечення безпеки в Україні на довгострокову перспективу.

Досвід різних країн у подоланні економічних криз показує, що ефективна боротьба з кризовими явищами вимагає комплексного підходу, який включає фінансову стабілізацію, структурні реформи, інвестиції в інфраструктуру та підтримку соціальних програм. Ключовими факторами успішного подолання криз є швидкість реагування, здатність адаптуватися до нових економічних умов і здобуття довіри від населення та міжнародних партнерів.

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ ПРОТИДІЇ ЕКОНОМІЧНИМ КРИЗАМ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

3.1. Інструменти протидії економічних криз в контексті забезпечення міжнародної економічної безпеки

Інструменти, що сприяють протидії кризовим явищам, включають як традиційні економічні заходи на національному рівні, так і міжнародні механізми співпраці. Зокрема, важливою складовою є застосування макроекономічних політик, що передбачають коригування фіскальної та грошово-кредитної політики, підтримка міжнародними фінансовими організаціями країн, що переживають кризу, та забезпечення гнучкості глобальних торговельних і фінансових відносин через міжнародні угоди та співпрацю.

Важливу роль у боротьбі з економічними кризами відіграють міжнародні фінансові інституції, такі як Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, а також інші регіональні економічні організації, що забезпечують фінансову допомогу, надають консультації щодо реформ і допомагають країнам-партнерам у подоланні економічних труднощів. Крім того, міжнародна економічна безпека потребує активного використання інструментів для забезпечення фінансової стабільності, таких як антикризові програми, що передбачають фінансову допомогу, а також підтримку соціальних і економічних інститутів для мінімізації негативних наслідків криз.

Економічні кризи вимагають не лише оперативних заходів, але й довгострокових стратегій, спрямованих на зміцнення глобальних інститутів та створення системи, здатної протистояти потенційним потрясінням. Тому важливість комплексних інструментів для протидії кризам у глобальному контексті не можна недооцінювати, адже саме вони здатні забезпечити

міжнародну економічну безпеку та стабільність, що є основою для сталого розвитку в умовах мінливого світового економічного середовища.

Забезпечення міжнародної економічної безпеки в умовах глобалізації потребує комплексного підходу до запобігання та подолання економічних криз. У періоди криз міжнародні економічні зв'язки піддаються значним випробуванням, тому для підтримки стабільності та безпеки на світовому рівні необхідні ефективні інструменти реагування, які можуть зменшити ризики негативних наслідків. До основних інструментів протидії економічним кризам належать: макроекономічна політика, фінансова підтримка, міжнародні угоди та співпраця, антикризові програми міжнародних організацій, а також реформування та зміцнення економічних інститутів.

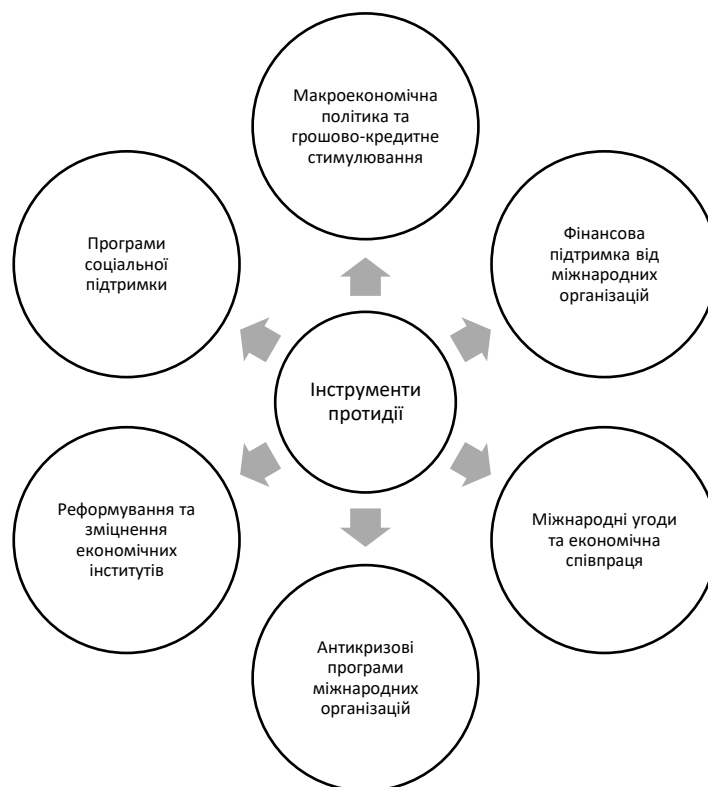

Рис. 3.1. Основні інструменти протидії економічним кризам

Примітка. Сформовано автором на основі джерел [49, 60, 72, 68]

1. Макроекономічна політика держав має вирішальне значення у забезпеченні економічної стабільності. Центральні банки країн під час криз часто використовують грошово-кредитне стимулювання для підтримки ліквідності на

фінансових ринках і зниження ставок кредитування. Це сприяє залученню інвестицій і підтримці ділової активності, а також запобігає надмірному падінню національної валюти. Фіскальна політика також може допомогти стимулювати економічний ріст через зниження податків або збільшення державних витрат. Така стратегія підтримує зайнятість, споживання та попит, що дозволяє країнам ефективніше долати кризу та зберігати стабільність [49].

2. Міжнародні фінансові інституції, такі як Міжнародний валютний фонд (МВФ) і Світовий банк, є важливими інструментами підтримки економічної безпеки. Вони надають кредити країнам, які перебувають у кризових ситуаціях, допомагають стабілізувати фінансові системи та уникнути дефолтів [72]. Крім того, ці організації працюють над розробкою антикризових програм, що сприяють економічному відновленню через структурні реформи, стимулювання бізнес-середовища та покращення умов для інвестицій. Надання фінансової підтримки дозволяє країнам зберегти доступ до ресурсів і стабілізувати економічну ситуацію, зменшуючи ризики для міжнародної безпеки.

3. Ефективна економічна співпраця та координація між країнами є важливим інструментом протидії кризовим явищам. Міжнародні угоди, такі як угоди про вільну торгівлю, регіональні економічні об'єднання та двосторонні торговельні угоди, сприяють зниженню торговельних бар'єрів і розширенню доступу до ринків. Спільні економічні та фінансові рішення дозволяють зменшити наслідки кризових явищ, забезпечуючи стабільність економічних зв'язків та попереджуючи їхній розрив. Співпраця у сфері торгівлі та інвестицій створює основу для економічного відновлення, а спільні програми розвитку підтримують зростання та зниження соціальних ризиків у країнах, що перебувають у кризовому стані.

4. Міжнародні організації, такі як МВФ, Світовий банк, а також Група двадцяти (G20) та інші регіональні об'єднання, розробляють антикризові програми для допомоги країнам у періоди економічної нестабільності. Ці

програми зазвичай включають фінансову допомогу, консультації з реформування економічної політики, підтримку розвитку малого та середнього бізнесу, зниження соціальних наслідків кризи. Співпраця з міжнародними організаціями дозволяє країнам залучити експертну підтримку та отримати необхідні фінансові ресурси для подолання кризових явищ. Антикризові програми також забезпечують контроль за впровадженням реформ та підтримують стабільність економічних процесів [62].

5. Зміцнення економічних інститутів, таких як центральні банки, фінансові регулятори та органи фіскального контролю, є важливим елементом підготовки до можливих криз. Країни, що мають ефективні економічні інститути, здатні краще регулювати кредитні ринки, контролювати інфляцію, стабілізувати банківські системи та підтримувати фінансову дисципліну. У кризові періоди міцні економічні інститути забезпечують оперативне реагування, контроль за фінансовою стабільністю та обмеження економічних ризиків [49]. Зміцнення регулюючих інституцій дозволяє країнам краще адаптуватися до кризових умов і мінімізувати негативні наслідки для економіки.

6. У період економічних криз важливо не лише забезпечити фінансову стабільність, але й пом'якшити соціальні наслідки, які можуть спричинити дестабілізацію в країнах. Програми соціальної підтримки, такі як субсидії, допомога з безробіття та соціальне страхування, відіграють критичну роль у запобіганні соціальних криз та підтримці рівня життя населення [68]. Це також зменшує ризик соціальної напруженості, яка може вплинути на міжнародну безпеку.

Протидія економічним кризам у контексті міжнародної економічної безпеки вимагає комплексного використання різноманітних інструментів. Координація макроекономічної політики, фінансова підтримка міжнародних організацій, ефективна міжнародна співпраця, антикризові програми та зміцнення економічних інститутів є ключовими елементами забезпечення стабільності у глобальній економіці. Скоординовані зусилля та інструменти

колективного реагування допомагають мінімізувати ризики та зберігати стійкість економічної системи, що в кінцевому результаті зміцнює міжнародну економічну безпеку і створює основу для сталого розвитку в умовах глобалізації.

Протидія економічним кризам на міжнародному рівні вимагає не лише оперативних заходів, але й стратегічного підходу, який дозволяє забезпечити стійкість світової економічної системи і зберегти міжнародну економічну безпеку. Стратегії, які використовуються для цього, охоплюють широке коло заходів, які повинні бути не тільки ефективними, але й адаптованими до мінливих умов світової економіки.

Особливо важливим є співвідношення цілей і засобів їх досягнення (рис. 3.2). В державному управлінні нерідко трапляються випадки, коли благородні і важливі цілі втрачають сенс через невідповідні засоби їх реалізації. Раціональне поєднання цілей, засобів і методів їх реалізації повинно створювати механізм управління, який викликає довіру суспільства і стимулює управлінські процеси.

Вибір цілей є відповідальною стадією стратегічного управління, що базується на аналізі стану вітчизняної економіки, виявленні тенденцій її розвитку і бажаного майбутнього стану. Обрані цілі повинні порівнюватися і узгоджуватися з цілями розвитку інших об'єктів управління у вертикальному та горизонтальному плані, а також відповідати досягненню цілей вищого порядку.

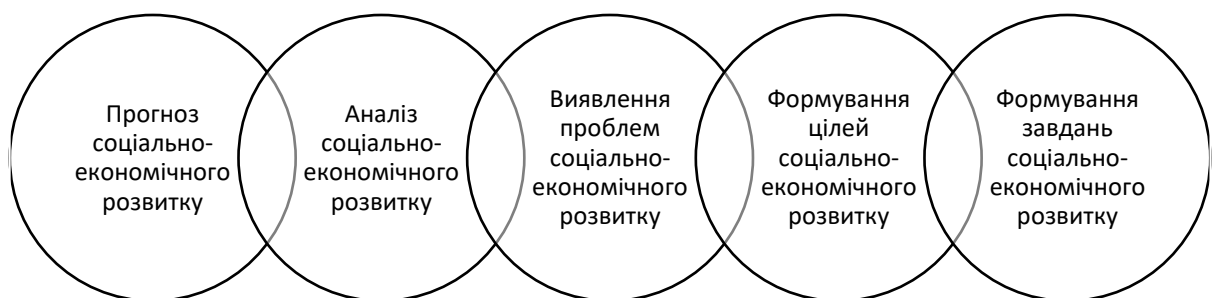

Рис. 3.2. Процес виявлення цілей для подолання кризових явищ

Примітка. Джерело [25]

Стратегію приймають лише після того, як розглянуто різні варіанти досягнення поставлених цілей, між якими можна вибирати. Альтернативи необхідно визначати з урахуванням рівня управління і тривалості періоду реалізації стратегії. Виявлення та розробка певної сукупності альтернатив, що включають всі допустимі варіанти дій для досягнення поставленої мети, належать до найскладніших завдань управління та регулювання.

Стратегії протидії економічним кризам мають базуватися на поєднанні короткострокових та довгострокових заходів. Диверсифікація економіки, ефективна фіскальна та монетарна політика, підтримка малого та середнього бізнесу, а також міжнародне співробітництво є ключовими інструментами для стабілізації економічної ситуації. Важливою є також адаптивність урядових стратегій до мінливих умов, що дозволить мінімізувати негативні наслідки криз і забезпечити стійкий економічний розвиток у майбутньому.

Крім того, важливу роль відіграють інвестиції в інновації та розвиток інфраструктури, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності економіки на міжнародному рівні. Програми соціального захисту та підтримка населення в періоди економічної нестабільності допомагають уникнути соціальних потрясінь та підтримати споживчий попит. Успішне подолання економічних криз також залежить від прозорого управління, підвищення довіри громадян до уряду та раціонального використання державних ресурсів.

3.2. Механізми протидії та управління кризовими явищами в Україні

Кризові явища в Україні є викликами, які охоплюють різноманітні сфери життя: економічну, соціальну, екологічну, політичну та безпекову. В умовах глобальної нестабільності, наслідків пандемії COVID-19, повномасштабної війни, економічних коливань та кліматичних змін Україна зіткнулася з потребою впровадження ефективних механізмів протидії кризам.

Управління кризовими явищами передбачає комплекс заходів, спрямованих на попередження, мінімізацію наслідків та відновлення стабільності в умовах невизначеності. Це включає координацію зусиль державних інституцій, міжнародних організацій, громадянського суспільства та бізнесу. Україна демонструє приклади оперативного реагування на виклики, водночас розвиваючи довгострокові стратегії для підвищення стійкості суспільства та економіки [31].

Механізми протидії:

1. Правове регулювання та законодавчі ініціативи

Антикризові пакети підтримки. Наприклад, під час пандемії COVID-19 Верховна Рада ухвалила закони про податкові канікули, спрощення митних процедур для імпорту медичних засобів та фінансову підтримку бізнесу. Також було запроваджено військовий стан (2022–2023), що передбачає централізоване управління ресурсами, мобілізацію економіки та регулювання цивільного життя.

2. Фінансова політика та монетарні інструменти. Резервування, підтримка банківської системи. Національний банк України (НБУ) у 2022 році стабілізував курс гривні шляхом фіксації обмінного курсу та залучення зовнішньої допомоги. Також НБУ проводив регулярні інтервенції на валютному ринку [24]. У співпраці з міжнародними партнерами Україна отримувала кредити та гранти, наприклад, від МВФ, ЄС та Світового банку.

3. Державні інституції та оперативне управління. Робота ДСНС (Державна служба з надзвичайних ситуацій). Під час повеней у західних регіонах (2020 рік) служба забезпечувала евакуацію населення, відновлення інфраструктури та надання гуманітарної допомоги. Міністерство реінтеграції тимчасово окупованих територій працює над поверненням біженців, наданням житла для переселенців та відновленням інфраструктури.

4. Антикризові програми для бізнесу. Програма "Доступні кредити 5-7-9%" [21]. Запроваджена урядом для підтримки малого та середнього бізнесу. Вона допомогла підприємцям отримати доступ до фінансування в складні економічні

періоди. Також у 2023 році уряд запровадив додаткову підтримку для сільського господарства через відшкодування вартості логістики та забезпечення зберігання продукції.

5. Інфраструктурні ініціативи. Проєкт "Великого будівництва" був адаптований для відновлення критичної інфраструктури після бойових дій. Також після масованих атак на енергосистему країни в 2022 році уряд організував масштабні роботи з ремонту електромереж та пошуку альтернативних джерел енергії.

6. Громадянська активність і волонтерство. Під час війни громадські ініціативи організовували постачання для армії, евакуацію населення та забезпечення базових потреб у прифронтових зонах. Також цифровізація допомоги. Наприклад платформа "єДопомога" стала інструментом швидкого збору й розподілу коштів та ресурсів для нужденних [20].

7. Міжнародне співробітництво. Ініціатива Grain from Ukraine [52]. Задля продовольчої безпеки уряд забезпечив експорт зерна до Африки та інших регіонів світу навіть у кризових умовах. Також ООН надає допомогу переселенцям, постачає медикаменти й гуманітарні ресурси для найбільш уразливих категорій населення.

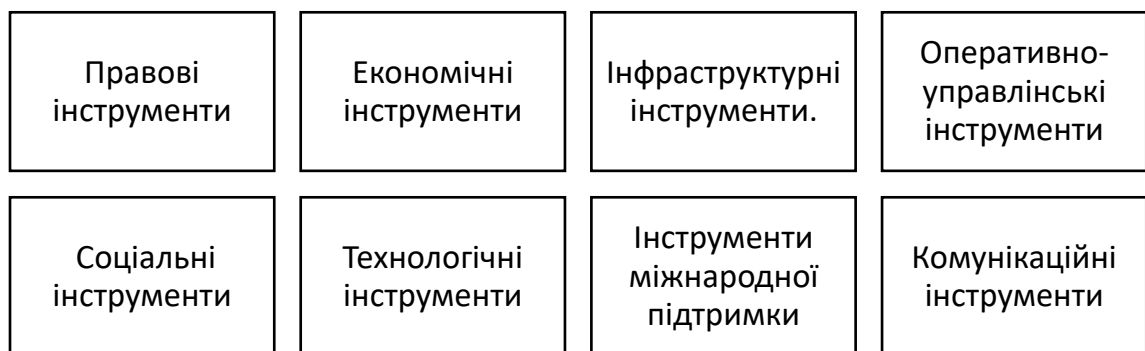

Рис. 3.3. Інструменти протидії кризових явищ в воєнний час

Примітка. Сформовано на основі джерел [28], [50], [46], [80].

Розглянемо більше кожен інструмент протидії кризових явищ в воєнний час (рис. 3.3).

Правове регулювання та законодавчі ініціативи є основою для ефективної протидії кризам, створюючи правову основу для управління складними ситуаціями. В Україні активно використовуються різноманітні правові механізми для керування кризовими явищами, зокрема через ухвалення законів, постанов, указів та інших нормативних актів, які регулюють дії держави, бізнесу та громадян у нестабільних обставинах.

Рішення введення військового стану дозволяє координувати діяльність підприємств, забезпечувати централізоване управління економікою та обороною. Ухвалюються антикризові економічні закони, що сприяють підтримці бізнесу та стабілізації економіки, запроваджуються податкові канікули, що тимчасово звільняють бізнес від сплати певних податків. Також спрощуються процедури для експорту та імпорту товарів. Окрім цього, змінюється законодавство для залучення зовнішньої фінансової допомоги [28].

Ухвалено закони, що підтримують внутрішньо переміщених осіб, надаючи житло, фінансову допомогу та робочі місця. Передбачені пільгові умови для нарахування комунальних послуг та адресну допомогу [15]. У відповідь на військові атаки та кризи в енергетичному секторі, законодавство було адаптовано для стабілізації енергосистеми. Прийняті закони дозволяють оперативно закуповувати енергетичне обладнання та залучати приватний сектор до відновлення критичної інфраструктури.

Розробляються закони, які регулюють проведення відновлювальних робіт, утилізацію відходів і захист природних ресурсів [11]. На додаток, створення спеціалізованих органів, таких як Координаційний штаб з гуманітарних питань, та національних стратегій протидії кризам, підвищує ефективність управління кризовими ситуаціями.

Захист інформаційної безпеки також став важливим напрямом правової діяльності. Прийняті закони обмежують поширення дезінформації та гарантують доступ громадян до важливої інформації в умовах кризи, що дозволяє забезпечити національну безпеку та стабільність [14].

Економічні інструменти протидії кризовим явищам є важливою складовою управління кризами, спрямовані на стабілізацію фінансової системи, підтримку бізнесу та забезпечення базових потреб населення

Одним із основних заходів є податкові пільги, які дозволяють зменшити фінансове навантаження на бізнес та громадян. Наприклад, введення податкових канікул для малого бізнесу, спрощення податкової звітності та зниження ставки ПДВ на соціально важливі товари допомагають бізнесу адаптуватися до кризових умов. Держава реалізує цільове фінансування через програми прямої допомоги, такі як виплати для внутрішньо переміщених осіб [10] та компенсації за зруйновані підприємства. Програми підтримки фермерів і аграріїв включають відшкодування витрат на логістику чи техніку.

Важливою складовою є кредитні програми для бізнесу, зокрема програма "Доступні кредити 5-7-9%" [21], яка дозволяє підприємствам отримувати вигідне фінансування для відновлення або розвитку діяльності навіть у складних умовах. Програма "єПідтримка" [14] надає допомогу постраждалим від наслідків війни, а також додаткові виплати пенсіонерам, багатодітним сім'ям, особам з інвалідністю.

Національний банк України здійснює валютну та монетарну політику, щоб стабілізувати економіку. Це включає підтримку курсу гривні через валютні інтервенції, контроль інфляції, обмеження виведення валюти за кордон для збереження валютних резервів. Співпраця з міжнародними фінансовими установами, отримуючи макрофінансову допомогу від ЄС для покриття бюджетного дефіциту, кредити та гранти від МВФ і Світового банку для стабілізації економіки та проведення реформ.

Також кошти спрямовуються на відновлення зруйнованих об'єктів і на створення нових логістичних маршрутів для забезпечення економічної стійкості. В умовах атак на енергетичну інфраструктуру впроваджуються державні субсидії для оплати комунальних послуг та закупівля генераторів і енергетичного обладнання для збереження доступу до енергії.

Інфраструктурні інструменти протидії кризовим явищам мають критичне значення для забезпечення стабільності країни під час криз. Відновлення, розвиток і захист інфраструктури впливають на економіку, життєдіяльність населення, національну безпеку. Після кризових подій, необхідно швидко відновити пошкоджені інфраструктурні об'єкти, які зазнали руйнувань [37].

В умовах обмежень, зокрема блокування морських портів, Україна інвестує в розвиток нових логістичних маршрутів, розширюючи залізничні сполучення з Європою та створюючи нові логістичні хаби для зберігання і транспортування продукції [38].

Уряд створює запасні інфраструктурні потужності, зокрема пункти обігріву та зарядки, а також тимчасове житло для внутрішньо переміщених осіб. Програми будівництва доступного житла для постраждалих від війни сприяють відновленню житлового фонду та наданню компенсацій за зруйноване житло у вигляді житлових сертифікатів [57].

Україна також активно розвиває "зелені" технології, зокрема сонячні та вітрові електростанції, використовує енергоефективні матеріали для відновлення інфраструктури. Модернізується система водопостачання, водовідведення в постраждалих регіонах, включаючи мобільні фільтрувальні установки та нові насосні станції для забезпечення безпеки води [45].

Оперативно-управлінські дозволяють швидко реагувати на надзвичайні ситуації і мінімізувати їхні наслідки. Застосовуються для ефективної координації дій між державними органами, місцевими адміністраціями та громадянським суспільством. Наприклад, кризові штаби, як Координаційний штаб з гуманітарних питань, організовують евакуацію, розподіл гуманітарної допомоги та допомогу постраждалим під час військових дій [46].

Розробка антикризових планів та сценаріїв реагування є важливим елементом підготовки до надзвичайних ситуацій. Створення чітких інструкцій для державних структур, зокрема планів евакуації населення з небезпечних зон. Активно впроваджуються системи моніторингу, які дозволяють відслідковувати

ситуацію в реальному часі. В умовах кризових ситуацій рішення часто приймаються на центральному рівні, що дозволяє забезпечити швидкість і ефективність реагування [29].

Важливим аспектом є навчання та підготовка кадрів, зокрема для працівників ДСНС, які реагують на різноманітні загрози. Також активно використовуються цифрові платформи для управління кризами, такі як додаток "Дія", через який громадяни можуть подавати заявки на відшкодування збитків чи отримувати інформацію про кризу. У деяких випадках частину повноважень передають місцевим органам для оперативного реагування на місцях.

Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями, залучаючи фахівців ООН чи Червоного Хреста для надання гуманітарної допомоги та оцінки масштабів руйнувань під час криз. Використовуються механізми зворотного зв'язку, які дозволяють громадянам брати участь у процесі кризового управління через гарячі лінії та чат-боти. Оперативне коригування планів і ресурсів у відповідь на зміни ситуації, зокрема після масованих атак на інфраструктуру, є важливим для адаптивного управління в умовах невизначеності [80].

Соціальні інструменти протидії кризам спрямовані на підтримку найбільш вразливих верств населення, допомогу у забезпеченні базових потреб і відновлення соціальної стабільності під час кризових ситуацій.

Одним із ключових аспектів є цільова соціальна допомога, така як виплати для внутрішньо переміщених осіб на житло та харчування, а також підтримка багатодітних сімей і осіб з інвалідністю. Для зручності отримання допомоги запроваджено систему "єПідтримка", яка дозволяє громадянам подавати заявки через електронні платформи [34]. Також активно працюють програми психологічної підтримки для осіб, які пережили травми під час війни, зокрема мобільні бригади психологів для допомоги переселенцям та постраждалим [10].

Важливу роль відіграє підтримка громадських ініціатив, волонтерських рухів, які організовують гуманітарні доставки та допомагають відновлювати

нормальне життя в постраждалих громадах. Одночасно забезпечується доступ до освіти для дітей із зони бойових дій через дистанційне навчання, організацію "шкіл у бомбосховищах" для тих, хто перебуває у тимчасових укриттях.

Культурна підтримка, організація заходів, таких як концерти та виставки, сприяє підтримці морального духу та збереженню національної ідентичності. Також важливою складовою є міжнародна гуманітарна допомога, зокрема через програми ООН та Червоного Хреста, яка включає доставку продуктів харчування, медикаментів та інших необхідних засобів для підтримки населення в кризовий період [76].

Технології відіграють важливу роль у подоланні кризових явищ, забезпечуючи ефективну комунікацію, моніторинг ситуації та управління ресурсами в умовах невизначеності.

Одним з ключових інструментів є автоматизовані системи моніторингу, що дозволяють своєчасно виявляти потенційні загрози, такі як повітряні тривоги, що допомагає попереджати стихійні лиха. Для полегшення доступу до державних послуг запроваджено цифрові платформи. Мобільний додаток "Дія" дозволяє отримувати допомогу та подавати заявки на компенсацію збитків [34].

Технології, такі як дрони та супутники, використовуються для моніторингу бойових дій та оцінки руйнувань, що дає змогу організовувати гуманітарну допомогу та здійснювати розвідку. У відповідь на енергетичні кризи активно впроваджуються альтернативні джерела енергії (сонячні батареї та мобільні генератори). В умовах війни Україна також зміцнює кібербезпеку, створюючи спеціалізовані центри, як CERT-UA [42], для реагування на кіберзагрози.

В умовах кризи також активно використовуються онлайн-платформи для освіти, такі як "Всеукраїнська школа онлайн" [6], які забезпечують навчання дітей з постраждалих регіонів.

Мобільні додатки, такі як "Повітряна тривога" [16], використовуються для інформування населення про небезпеку, а технології 3D-друку дозволяють швидко створювати необхідні матеріали, наприклад, запчастини чи медичні

пристрої [1]. Телемедицина, що дозволяє отримати медичну консультацію через відеозв'язок, також є важливим інструментом у кризових ситуаціях. Хмарні технології використовуються для збереження критично важливих даних, забезпечуючи їх захист від фізичних пошкоджень.

Інструменти міжнародної підтримки сприймають залученню необхідних ресурсів, технічної допомоги та політичної підтримки з боку міжнародних партнерів.

Фінансова допомога, що включає кредити від МВФ, гранти ЄС і позики від Світового банку, сприяє стабільності економіки та підтримці соціальних програм. Гуманітарна допомога, включаючи поставки продуктів харчування та медичних засобів, відіграє ключову роль у забезпеченні потреб населення під час криз. Військова підтримка, зокрема поставки техніки та зброї від США та НАТО, а також навчання українських військових, зміцнюють обороноздатність країни [41]. Технічна допомога від міжнародних експертів у сфері відновлення інфраструктури та енергетичного сектору також є важливою складовою. Санкційний тиск на агресора, через економічні санкції з боку ЄС та США, обмежує ресурси держави-агресора і підтримує Україну в політичній боротьбі. Міжнародна політична підтримка, включаючи резолюції ООН і дипломатичний тиск, сприяє міжнародному визнанню України та підтримці її територіальної цілісності.

Важливим аспектом є також освітня та культурна підтримка, що включає стипендії і гранти для українських студентів, культурні заходи для популяризації української ідентичності за кордоном. А для відновлення зруйнованої інфраструктури здійснюються інвестиції в реконструкцію важливих об'єктів, таких як мости та дороги, завдяки ініціативам Європейського інвестиційного банку та Світового банку [79]. Міжнародні коаліції, зокрема "Рамштайн", координують військову допомогу, а логістична підтримка забезпечує транспортні коридори для евакуації та доставки гуманітарної допомоги.

Комунікація відіграє критичну роль, адже вона дозволяє владі, бізнесу та суспільству координувати дії, підтримувати моральний дух і мінімізувати вплив паніки. Важливою є державна комунікація, що забезпечує регулярне інформування громадян про поточну ситуацію та заходи, які приймаються. Ефективні системи екстреного сповіщення, такі як мобільний додаток "Повітряна тривога" [16], або гучномовці на вулицях, допомагають оперативно інформувати про небезпеку. Велика увага приділяється протидії дезінформації, зокрема через Центр стратегічних комунікацій та платформу StopFake [69], що активно займаються моніторингом і спростуванням фейків. Громадянська журналістика, зокрема через соціальні мережі, дозволяє оперативно повідомляти про події на місцях. Платформи, як Telegram, використовуються для пошуку зниклих осіб або зв'язку з волонтерами. Інформаційні кампанії, що висвітлюють важливі рекомендації та правила поведінки в умовах криз, також сприяють підтримці стабільності. Кампанії, як "UNITED24" [78], мобілізують міжнародну допомогу для підтримки армії та населення. Залучення волонтерів, підтримка морального духу через соціальні мережі дозволяють активно координувати зусилля та демонструвати досягнення ЗСУ, а цифрові платформи для координації волонтерської допомоги, такі як "СпівДія" [2], допомагають організовувати підтримку на місцях.

Механізми протидії та управління кризовими явищами в Україні повинні базуватися на комплексному підході, який включає як традиційні, так і інноваційні інструменти для ефективного реагування на різноманітні виклики. В умовах політичної та економічної нестабільності, що виникає через внутрішні та зовнішні фактори, ключовим завданням є забезпечення швидкої стабілізації та довгострокового розвитку.

Для цього важливо зміцнювати інституції, що відповідають за економічне управління, і впроваджувати технологічні інструменти, які дозволяють швидко реагувати на кризові ситуації. Важливим елементом є також міжнародна

підтримка, що надає фінансові ресурси і технічну допомогу для відновлення та розвитку.

Збалансовані стратегічні рішення та гнучкість у відповідь на змінні обставини допомагають створити стійкість економіки, забезпечити соціальну стабільність і національну безпеку. Завдяки інтеграції різноманітних підходів та активній міжнародній співпраці, Україна має можливість не тільки подолати кризові явища, але й забезпечити стійкий розвиток у майбутньому.

Висновки до 3 розділу

Інструменти протидії економічним кризам у контексті міжнародної економічної безпеки є ключовими для стабільності як національних економік, так і глобальної економічної системи. У сучасному світі, де економічні потрясіння можуть швидко поширюватися через міжнародні фінансові мережі, ефективне управління кризами вимагає комплексного підходу. Це включає не лише монетарні та фінансові механізми, але й активну міжнародну співпрацю, створення систем раннього попередження та спільні антикризові заходи на рівні міжнародних організацій.

Важливим інструментом є зміцнення економічної взаємозалежності між країнами, що дозволяє швидше і ефективніше реагувати на глобальні кризи. Міжнародне співробітництво через угоди і фінансові механізми, такі як резервні фонди або кредитні лінії, допомагає мінімізувати наслідки кризових ситуацій для окремих економік. Окрім того, стабільність фінансових потоків, підтримка вільної торгівлі та зниження бар'єрів для інвестицій сприяють збереженню економічної стабільності.

Ефективна протидія економічним кризам вимагає злагодженої роботи держав і міжнародних інститутів для забезпечення глобальної економічної безпеки та стійкості світової фінансової системи.

Механізми протидії та управління кризовими явищами в Україні вимагають всебічного підходу, який поєднує економічні, фінансові та соціальні інструменти для забезпечення стабільності країни. У контексті внутрішніх і

зовнішніх викликів критичним є застосування гнучкої фінансової та монетарної політики, яка дозволяє оперативно реагувати на зміну економічної ситуації і пом'якшувати наслідки криз.

Також важливу роль у подоланні кризових явищ відіграють реформи державного управління та зміцнення інституційної спроможності. Підтримка малих і середніх підприємств, розвиток інноваційних секторів та диверсифікація економіки допомагають знизити залежність від окремих галузей і підвищити стійкість до зовнішніх шоків.

Не менш важливими є програми соціального захисту, які мають на меті підтримати найбільш вразливі верстви населення під час кризових періодів. Інтеграція України в міжнародні економічні процеси та співпраця з міжнародними фінансовими інститутами сприяють посиленню економічної стабільності, дозволяючи залучати зовнішні ресурси для відновлення та розвитку. Успішне управління кризами в Україні потребує ефективної координації між державними органами, бізнесом і міжнародними партнерами, з орієнтацією на довгострокову економічну стабільність і розвиток.

ВИСНОВКИ

Глобальні економічні кризи є невід'ємною частиною світової економічної системи, і їхній вплив на міжнародну економічну безпеку має серйозні та далекосяжні наслідки для економік країн та міжнародних організацій. Кожна криза – чи то фінансова, чи то енергетична, чи то продовольча – викликає глибокі структурні зміни на міжнародному рівні, порушуючи стабільність фінансових і торгових систем. У результаті криз країни зіштовхуються з падінням темпів економічного зростання, зростанням рівня безробіття, посиленням соціальної напруги та погіршенням умов життя населення. Найбільш уразливими до таких криз виявляються країни з низьким рівнем економічного розвитку, з нестабільними політичними режимами та слабкими інституційними структурами.

Однією з основних причин криз є глобальна економічна інтеграція, що, з одного боку, надає країнам доступ до нових можливостей для розвитку, але з іншого – робить їх більш вразливими до зовнішніх економічних шоків. Світова фінансова система, з її складними зв'язками та взаємозалежностями, дозволяє кризам швидко поширюватися по всьому світу, завдаючи значної шкоди економікам як розвинених, так і країн, що розвиваються. Історія фінансових криз, починаючи з Великої депресії 1929 року до останньої глобальної фінансової кризи 2008 року, демонструє важливість ефективного управління економікою та міжнародного співробітництва в умовах нестабільності.

Особливо яскраво наслідки економічних криз проявляються у сфері міжнародної економічної безпеки. Глобальні фінансові кризи ведуть до дестабілізації валютних курсів, зниження міжнародної торгівлі, коливань на фондових ринках і зменшення обсягів інвестицій. Ці явища спричиняють сповільнення глобального економічного зростання, погіршення умов для розвитку міжнародного бізнесу та створюють додаткові ризики для забезпечення продовольчої, енергетичної та соціальної безпеки на глобальному рівні. У свою

чергу, соціальна та економічна нестабільність сприяє підвищенню рівня напруженості між країнами, веде до економічного протекціонізму, а іноді й до геополітичних конфліктів.

На прикладі останньої глобальної фінансової кризи 2008 року можна побачити, як економічні труднощі однієї держави або регіону можуть поширюватися на інші країни, створюючи нові загрози для міжнародної безпеки. Падіння ринків, банкрутства великих фінансових установ і кризова ситуація в банківському секторі змусили країни вжити екстрених заходів для стабілізації своїх економік. Серед таких заходів були фінансові рятувальні програми, масові інвестиції в інфраструктуру, зміни в податкових і фіскальних політиках. Це, в свою чергу, підтвердило необхідність більш тісної економічної і політичної інтеграції для подолання кризових ситуацій.

Такі кризи, як фінансова криза 2008 року, показали також важливість системи міжнародних фінансових інститутів, таких як Міжнародний валютний фонд (МВФ) і Світовий банк. У періоди кризи ці інститути виступають важливими механізмами, які можуть допомогти країнам подолати економічні труднощі, забезпечити ліквідність і стабільність фінансових систем. Однак криза також виявила недоліки існуючих фінансових і торгових систем, зокрема в аспекті недостатньої прозорості та регулювання міжнародних фінансових ринків. Багато економістів і експертів зазначали, що для забезпечення стабільності та надійності глобальної економічної системи необхідні глибші реформи на міжнародному рівні.

Одним із важливих уроків, які можна винести з досвіду кризових явищ, є необхідність розвитку стійких економічних структур, які здатні адаптуватися до змін і зберігати стабільність у довгостроковій перспективі. Це включає як зміцнення внутрішніх економічних інститутів і політичних структур, так і активну участь в міжнародних економічних процесах. Кризи показують, що економічна безпека країни є результатом не лише її внутрішніх реформ, але й

ефективної зовнішньоекономічної політики, спрямованої на посилення економічних зв'язків з іншими країнами і міжнародними організаціями.

Враховуючи масштаби та наслідки глобальних економічних криз, країни повинні активізувати співпрацю у вирішенні проблем економічної безпеки на глобальному рівні. Глобалізація потребує від держав не лише інтеграції в міжнародну економічну систему, але й ефективних механізмів взаємодії в умовах економічної нестабільності. Важливою складовою цієї співпраці є удосконалення системи міжнародних фінансових інститутів, створення нових механізмів глобального економічного управління, які забезпечать стійкість до економічних потрясінь.

У висновку можна зазначити, що глобальні економічні кризи є неодмінною частиною розвитку світової економіки, але їхній вплив на міжнародну економічну безпеку може бути зведений до мінімуму за допомогою стратегічних реформ, активної міжнародної співпраці та гнучкої економічної політики. Кризи не тільки виявляють слабкі місця в глобальній економічній системі, але й відкривають нові можливості для адаптації та розвитку, зміцнюючи систему міжнародної економічної безпеки в довгостроковій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Армія друкарів: як Україна застосовує 3D-технології у війні. *DW*. 2023. URL: <https://www.dw.com/uk/armia-drukariv-ak-ukraina-zastosovue-3dtehnologii-u-vijni/a-67165996?maca=ukr-rss-ukrnet-ukr-all-3816-xml>
2. Благодійний фонд “СпівДія”. URL: <https://spivdiia.org.ua/>
3. Бутурлим О. Держборг України невпинно росте і вже перевищив 5,5 трильйона гривень: ризики посилились. *Уніан*. 2024. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/mizhnarodna-dopomoga-zaganyaye-ukrajinu-v-borgi-derzhborg-vzhe-perevishchiv-5-5-trln-grn-12527718.html>
4. Куницький О. ВВП України скоротився на 4% у 2020 році. Які галузі найбільше впали. *Forbes Ukraine*. 2021. URL: <https://forbes.ua/news/vvp-ukraini-skorotivsya-na-4-v-2020-rotsi-yaki-galuzi-naybilshe-vpali-23032021-1206>
5. Волошин І. Вільний ринок небезпечний. Так стверджував Хайман Мінскі. *Економічна правда*. 2018. URL: <https://epravda.com.ua/columns/2018/06/23/638071/>
6. Всеукраїнська школа онлайн. URL: <https://lms.e-school.net.ua/>
7. Глобальні економічні кризи XXI століття: причини, наслідки та контроль виникнення. URL: <https://knute.edu.ua/file/MjIxNw==/1bdb23d8d63c0f8fddd7af9d51a527e5.PDF>
8. Горчинська О., Лукаш І. Майже дефолт. Яким був 1998 рік для України та її економіки. *New Voice*. 2019. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/vspomnit-vse/den-nezalezhnosti-2019-28-rokiv-nezalezhnosti-istoriya-ukrajini-1998-rik-novini-ukrajini-50037431.html>

9. Дикалюк М. Розпочалась світова фінансова криза. *Gazeta.ua*. 2018. URL: https://gazeta.ua/articles/economics/_rozpochalas-svitova-finansova-kriza/859187
10. Допомога на проживання внутрішньо переміщеним особам. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. С.7. URL: https://minre.gov.ua/wp-content/uploads/2022/12/2_rozd_edited-4.pdf
11. Екологічна політика. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/reformi/ekonomichne-zrostannya/ekologichna-polityka>
12. Проскурін П.В. Економічна концепція К.Маркса . Історія економіки та економічних учень: навчальний посібник. 2005. *Букліб*. URL: <https://buklib.net/books/24742/>
13. Життя і творчість Йозефа Алоїза Шумпетера. *Інститут еволюційної економіки*. URL: https://iee.org.ua/ua/great_scientist/2/
14. Законодавство проти дезінформації: роль закону про цифрові послуги в ЄС і перспективи для України. *Українська правда*. 2023. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/12/7/7432045/>
15. Законодавчі зміни щодо забезпечення внутрішньо переміщених осіб житлом для тимчасового проживання. *Благодійний фонд: право на захист*. 2023. URL: <https://r2p.org.ua/page/zakonodavchi-zminy-shchodo-zabezpechennia-vnutrishno-peremishchenykh-osib-zhytlom-dlia-tymchasovoho-prozhyvannia>
16. Застосунок “Повітряна тривога”. URL: <https://www.ukrainealarm.com/>
17. Кісельов Є. О. Світова економічна криза 2008 року в історії України. Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету ім. В. Стуса. 2024. С.8
18. Кризові явища в єврозоні та їх вплив на політичні трансформації в ЄС. Національний інститут стратегічних досліджень: аналітична записка. 2012.

URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosini/krizovi-yavischa-v-evrozoni-ta-ikh-vpliv-na-politichni>

19. Макогон Ю. В. Причини і чинники економічної кризи в Україні в умовах військово-політичного протистояння. *Економічний вісник Донбасу № 2(48)*. 2017. С.4.

20. Мінсоцполітики запустило платформу «Допомога для адресного та ефективного розподілу гуманітарної допомоги». *Урядовий портал*. 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minsocpolitiki-zapustilo-platformu-yedopomoga-dlya-adresnogo-ta-efektivnogo-rozpodilu-gumanitarnoyi-dopomogi>

21. Мінфін: «Доступні кредити 5-7-9%» та «Доступна іпотека 7%» стали ще доступнішими. *Урядовий портал*. 2021. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-dostupni-krediti-5-7-9-ta-dostupna-ipoteka-7-stali-shche-dostupnishimi>

22. Проскурін П.В. Монетаризм. Економічна гіпотеза М. Фрідмана. Історія економіки та економічних учень. Історія економіки та економічних учень: навчальний посібник. 2006. URL: <https://buklib.net/books/27795/>

23. Наслідки світових фінансово-економічних криз. *Слово і діло*. 2020. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/01/21/infografika/ekonomika/naslidky-svitovyx-finansovo-ekonomichnyx-kryz>

24. Хрипун В. НБУ опустив курс гривні на 25% до 36,56 доларів США. *Судово-юридичні публікації*. 2022. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/244685-nbu-podnyal-ofitsialnyy-kurs-grivny-na-25-do-3656-dollarov-ssha>

25. Л. А. Швайка. 2.1. Необхідність і суть стратегії соціально-економічного розвитку. Державне регулювання економіки: навчальний посібник. 2006. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-4033.html>

26. О. В. Воронова, С. М. Марущак, М. І. Пугачов. Глобальні фінансово-економічні кризи та їх вплив на економіку держав. Економіка та суспільство: електронний журнал. Випуск 51. 2023. С. 4

27. Ортіна Г. В. Причини Виникнення і наслідки економічних криз в ринковій економіці як об'єкти державного впливу. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2015 URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1101>

28. Податкові канікули в Україні: Хто Може Скористатися та Які Умови? *Kuznetzov & Partners*. 2024. URL: <https://advocat-ukraine.com.ua/blog/podatkovyi-kanikuli-v-ukrayini-hto-mozhe-skoristatisya-ta-yaki-umovi>

29. Програма загальної підготовки працівників до дій у надзвичайних ситуаціях. *Державна служба України з надзвичайних ситуацій*. URL: <https://dsns.gov.ua/navchannya-naselennya-diyam-u-nadzvichaynih-sitaciyah/programa-zagalnoyi-pidgotovki-pracivnikiv-do-diy-u-nadzvichaynih-situaciyah>

30. Світові фінансово-економічні кризи. *Finance.ua*. 2023. URL: <https://finance.ua/ua/goodtoknow/finansovo-ekonomiczni-kryzy>

31. Собкевич О. В., Шевченко А. В., Русан В. М., Белашов Є. В., Жураковська Л. А. Антикризова політика в реальному секторі економіки України: пріоритетні напрями і завдання. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2022. URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/antykryzova-polityka-v-realnomu-sektori-ekonomiky-ukrayiny>

32. Сума збитків інфраструктури України через війну сягнула вже \$155 мільярдів. *Укрінформ*. 2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3826190-suma-zbitkiv-infrastrukturi-ukraini-cerez-vijnu-sagnula-vze-155-milardiv-kse.html>

33. Теоретична система та економічна програма Дж. М. Кейнса. *Букліб*. URL: <https://buklib.net/books/28658/>
34. Українці можуть отримати 6500 гривень "єПідтримки": які умови. *Парламент.ua*. 2022. URL: <https://parlament.ua/news/ukrainczi-mozhut-otrimati-6500-griven-epidtrimki-yaki-umovi/>
35. Щедрін Ю. В. Типологія економічних криз: підходи, критерії та основні класифікації. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=816>
36. Що сталося з гривнею за 20 років. *BBC Ukraine*. 2016. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/business/2016/09/160822_hryvnia_20_az
37. Як відбудувати критичну інфраструктуру? *Економічна правда*. 2022. URL: <https://epravda.com.ua/columns/2022/06/14/688141/>
38. Як змінилася експортна логістика компаній ГМК у 2022 році. *GMK center*. 2023. URL: <https://gmk.center/ua/posts/iak-zminylasia-eksportna-lohistyka-kompanij-hmk-u-2022-rotsi/>
39. An overview of the ECB's monetary policy strategy. *European central bank*. 2021. URL: https://www.ecb.europa.eu/press/economic-bulletin/articles/2021/html/ecb.ebart202105_01~d813529721.en.html
40. Asset Bubbles Through History: The 5 Biggest. *Investopedia*. 2022. URL: <https://www.investopedia.com/articles/personal-finance/062315/five-largest-asset-bubbles-history.asp>
41. Announces Additional Security Assistance for Ukraine. *U.S. Department of Defense*. 2024. URL: <https://www.defense.gov/News/Releases/Release/Article/3972421/biden-administration-announces-additional-security-assistance-for-ukraine/>
42. CERT-UA. URL: <https://cert.gov.ua/>

43. China's Post-1978 Economic Development and Entry into the Global Trading System. *Cato institute*. 2023. URL: <https://www.cato.org/publications/chinas-post-1978-economic-development-entry-global-trading-system>
44. EU adopts 14th package of sanctions against Russia for its continued illegal war against Ukraine, strengthening enforcement and anticircumvention measures. *European Commission*. 2024. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/en/ip_24_3423/IP_24_3423_EN.pdf
45. EU and UNDP supply 15 modern water trucks and 60 mobile water treatment facilities to Kryvyi Rih to alleviate area's water crisis. *UNDP*. 2024. URL: <https://www.undp.org/ukraine/press-releases/eu-and-undp-supply-15-modern-water-trucks-and-60-mobile-water-treatment-facilities-kryvyi-rih-alleviate-areas-water-crisis>
46. Evacuation Decisions: Lessons from Russia's War against Ukraine. *ZOIS*. 2023. URL: <https://www.zois-berlin.de/en/publications/zois-spotlight/evacuation-decisions-lessons-from-russias-war-against-ukraine>
47. Explainer: How Sweden Rescued Its Banks In The 1990s. *RadioFreeEurope/RadioLiberty*. 2009. URL: https://www.rferl.org/a/Explainer_How_Sweden_Rescued_Banks_1990s/1379859.html
48. Financial Crises Explanations, Types, and Implications. *IMF elibrary*. 2013. URL: <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/001/2013/028/article-A001-en.xml>
49. Financial Stability: Risks, Resilience, and Policy. *Federal reserve bank*. 2020. URL: <https://www.clevelandfed.org/publications/economic-commentary/2020/ec-202022-financial-stability-conference-summary>

50. Free legal aid brings clarity to Ukrainians amidst mounting wartime needs. *United Nations Development Programme*. 2022. URL: <https://www.undp.org/ukraine/press-releases/free-legal-aid-brings-clarity-ukrainians-amidst-mounting-wartime-needs>
51. Global Risks 2023: Today's Crisis. *World economic forum*. 2023. URL: <https://www.weforum.org/publications/global-risks-report-2023/in-full/1-global-risks-2023-today-s-crisis/>
52. "Grain from Ukraine" continues to ensure global food security. *European policy center*. 2023. URL: <https://www.epc.eu/en/publications/-Grain-from-Ukraine-continues-to-ensure-global-food-security~560964>
53. Great Depression History. *The History channel*. 2023. URL: <https://www.history.com/topics/great-depression/great-depression-history>
54. Great Depression. *Britannica*. 2024. URL: <https://www.britannica.com/event/Great-Depression>
55. IMF Survey : Iceland Makes Strong Recovery from 2008 Financial Crisis. *International monetary fund*. 2015. URL: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2015/09/28/04/53/socar031315a>
56. International Financial Institutions – Navigating Global Economics with the IMF, World Bank, and WTO. *World overviews*. URL: <https://worldoverviews.com/international-financial-institutions-navigating-global-economics-with-the-imf-world-bank-and-wto/>
57. IOM and partners address urgent housing need in war-torn Ukraine. *Reliefweb*. 2024. URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/iom-and-partners-address-urgent-housing-need-war-torn-ukraine>
58. 3 keys to a resilient post-pandemic recovery. *World economic forum*. 2022. URL: <https://www.weforum.org/stories/2022/02/3-keys-to-a-resilient-post-pandemic-recovery/>

59. Koo J., Kiser S. L. Recovery from a Financial Crisis: The Case of South Korea. 2001.
60. Lasting Effects: The Global Economic Recovery 10 Years After the Crisis. *IMF blog*. 2018. URL: <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2018/10/03/blog-lasting-effects-the-global-economic-recovery-10-years-after-the-crisis>
61. 5 major risks confronting the global economy in 2024. *Brookings*. 2024. URL: <https://www.brookings.edu/articles/5-risks-global-economy-2024/>
62. Now Is the Time to Help Countries Faced with Liquidity Challenges. *IMF blog*. 2024. URL: <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2024/08/01/now-is-the-time-to-help-countries-faced-with-liquidity-challenges>
63. Origins of the German Economic Miracle. Foundation for economic education. 1988. URL: <https://fee.org/articles/origins-of-the-german-economic-miracle/>
64. Rebuilding Ukraine: how will policy-makers shape the country after the war? *Economics observatory*. 2023. URL: <https://www.economicsobservatory.com/rebuilding-ukraine-how-will-policy-makers-shape-the-country-after-the-war>
65. Renewable Energy for Japan: A Post-Fukushima Quest. *Knowledge at Wharton*. 2013. URL: <https://knowledge.wharton.upenn.edu/article/renewable-energy-japan-post-fukushima-quest/>
66. Russia's Invasion of Ukraine and Cost-of-Living Crisis Dim Growth Prospects in Emerging Europe and Central Asia. *World bank group*. 2023. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2023/04/06/russian-invasion-of-ukraine-and-cost-of-living-crisis-dim-growth-prospects-in-emerging-europe-and-central-asia>

67. Six years after Ukraine's Euromaidan: reforms and challenges ahead. *Bruegel*. 2020. URL: <https://www.bruegel.org/policy-brief/six-years-after-ukraines-euromaidan-reforms-and-challenges-ahead>
68. Social protection: Protecting the poor and vulnerable during crises. *World bank blogs*. 2019. URL: <https://blogs.worldbank.org/en/dev4peace/social-protection-protecting-poor-and-vulnerable-during-crises>
69. StopFake. URL: <https://www.stopfake.org/uk/golovna/>
70. The 2008 Crash: What Happened to All That Money? *The History channel*. 2018. URL: <https://www.history.com/news/2008-financial-crisis-causes>
71. The Great Depression. *Federal Reserve History*. 2013. URL: <https://www.federalreservehistory.org/essays/great-depression>
72. The IMF Approves Policy Reforms and Funding Package to Support Low Income Countries in a Sustainable Manner. *International monetary fund*. 2024. URL: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2024/10/21/pr-24389-imf-approves-policy-reforms-and-funding-package-to-low-income-countries>
73. The post-pandemic economy. *Princeton university press*. 2024. URL: <https://press.princeton.edu/ideas/the-post-pandemic-economy>
74. The Role of Economic, Social and Political Factors in Decision Making Within World Organisations. *OxJournal*. 2024. URL: <https://www.oxjournal.org/economic-social-and-political-factors-in-decision-making/>
75. Ukraine's central bank has devalued the nation's currency by 25% against the dollar in a bid to shore up its war-torn economy. *Markets insider*. 2022. URL: <https://markets.businessinsider.com/news/currencies/dollar-dominance-ukraine-currency-devaluation-economy-russia-war-value-25-2022-7>
76. Ukrainian Red Cross has helped over 300,000 people during the humanitarian crisis. *Reliefweb*. 2022. URL:

<https://reliefweb.int/report/ukraine/ukrainian-red-cross-has-helped-over-300000-people-during-humanitarian-crisis>

77. Understanding Risky Behavior: The Influence of Cognitive, Emotional and Hormonal Factors on Decision-Making under Risk. *Frontiers*. 2017. URL: <https://www.frontiersin.org/journals/psychology/articles/10.3389/fpsyg.2017.00102/full>

78. UNITED24. URL: <https://u24.gov.ua/uk>

79. Updated Ukraine Recovery and Reconstruction Needs Assessment Released. *World bank group*. 2024. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2024/02/15/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment-released>

80. URCS One Plan 2023-2025. *Reliefweb*. 2023. URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/urcs-one-plan-2023-2025>

81. What Causes Financial Crises? *Knowledge at Wharton*. 2018. URL: <https://knowledge.wharton.upenn.edu/article/causes-financial-crises/>

82. What Is the Dodd-Frank Act? *Council on foreign relations*. 2023. URL: <https://www.cfr.org/background/what-dodd-frank-act>

83. Why geopolitics matters more than ever in a multipolar world. *World economic forum*. 2024. URL: <https://www.weforum.org/stories/2024/05/why-geopolitics-matters-more-than-ever-in-a-multipolar-world/>

84. Williamson H. Ukraine: Human Cost of Brutal Russian Invasion. *Human rights watch*. 2023. URL: <https://www.hrw.org/news/2023/02/24/ukraine-human-cost-brutal-russian-invasion>

85. World Bank Group Response to the Global Economic Crisis - Phase 2. *World Bank Group*. 2013. URL: <https://ieg.worldbankgroup.org/evaluations/world-bank-group-response-global-economic-crisis-phase-2>